

ZPRÁVA Z EVALUACE

PROJEKTU ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY S KOSOVM

**„Podpora integrace zrakově postižených v Kosovu“
a
„Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II“**

CzDA-UNK-2010-10-11230

Navreme Boheme

měsíc a rok dokončení zprávy: 9/2013

Evaluační tým
Hlavní evaluátor: Mgr. Jakub Štoger
Expertka: Mgr. Marie Schifferová

Identifikační formulář

Partnerská země (země realizace): Kosovo	Projektové lokality: Kosovo
Název projektu v českém a anglickém jazyce: „Podpora integrace zrakově postižených v Kosovo“ „Support of the integration of the visually impaired persons in Kosovo“	Sektorové zaměření: Sociální, Podpora lidských práv a osob s postižením
Gestor: Česká rozvojová agentura	Realizátor: Člověk v tísni, o.p.s.
Období realizace – měsíc/rok zahájení projektu: Duben 2011	Měsíc/rok ukončení projektu: Prosinec 2012
Celkové čerpání v CZK ze ZRS ČR: 5,93 mil. Kč	Celkové čerpání v CZK včetně spolufinancování: 5,93 mil. Kč
Další donoři podílející se na projektu: -	
Autoři evaluační zprávy: Mgr. Jakub Štogr, Mgr. Marie Schifferová	
Datum, podpis(y): 9. 9. 2013	

Partnerská země (země realizace): Kosovo	Projektové lokality: Kosovo
Název projektu v českém a anglickém jazyce: „Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II“ „Support of the integration of the blinds and partially sighted into the society II“	Sektorové zaměření: Ostatní sociální infrastruktura a služby
Gestor: Česká rozvojová agentura	Realizátor: Člověk v tísni, o.p.s.
Období realizace – měsíc/rok zahájení projektu: 2012	Měsíc/rok ukončení projektu: 2012
Celkové čerpání v CZK ze ZRS ČR: 0,97 mil. Kč	Celkové čerpání v CZK včetně spolufinancování: 0,97 mil. Kč
Další donoři podílející se na projektu: -	
Autoři evaluační zprávy: Mgr. Jakub Štogr, Mgr. Marie Schifferová	
Datum, podpis(y): 9. 9. 2013	

Shrnutí

Předmětem evaluace je dvouletý projekt „**Podpora integrace zrakově postižených v Kosovu**“, který probíhal v letech 2011 a 2012 (formou dotace), a dále projekt „**Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II**“ z roku 2012, kdy šlo o veřejnou zakázku. Gestorem uvedených projektů byla Česká rozvojová agentura (ČRA) a realizátorem byl v obou případech Člověk v tísni, o. p. s. Lokálním partnerem byla Kosovská asociace nevidomých a zrakově postižených (KAN). Zadavatelem evaluace je Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a řešitelem evaluace společnost Navreme Boheme, s.r.o.

Evaluované projekty navazovaly na dlouhodobou spolupráci KAN, ZÚ ČR v Prištině a Člověka v tísni. ČvT se v roce 2008 podílel na renovaci školy pro zrakově postižené v Peji. V témže roce a následně v roce 2010 bylo díky ZÚ do této školy dodáno technické vybavení. V roce 2009 bylo společně s KAN vyškolen celkem 11 učitelů IT z řad nevidomých a slabozrakých; dále byl ZÚ podporován projekt zaměřený na podporu nezávislé volební účasti.

Hlavními aktivitami projektu byly:

1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu
  - 1.1 Založení a vybavení resource center, 1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+ školení školitelů], 1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+ školení školitelů]
2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim začlenit se do sociálního a kulturního života
  - 2.1 Školení v informačních technologiích, 2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí, 2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině [nově doplněno]
3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce
  - 3.1 Studijní cesta do ČR, 3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu [obsahově změněno na výzkum cílových skupin pro účely formulace strategie KAN], 3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak. postižených osob na trhu práce [obsahově změněno během realizace na strategii KAN pro roky 2013–2018]

Nejdůležitější zjištění a závěry, ve vazbě na zadání evaluace

Česká přítomnost v regionu je hodnocena pozitivně, a to vzhledem k předchozím diplomatickým i rozvojovým aktivitám ČR v oblasti, vzhledem k potřebnosti intervence v dané cílové skupině, též vzhledem k poměrně malému zájmu o tuto problematiku ze strany jiných organizací a vzhledem k českým zkušenostem v oboru. Česko má přítom odborný, finanční i organizační potenciál aplikovat projekty rozvojové spolupráce zaměřené na minoritu nevidomých a slabozrakých i v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Projekt měl pozitivní vliv na cílovou komunitu především díky tomu, že umožnil vznik resource center zpřístupňujících techniku a vybavení v regionálních pobočkách. Přestože nebyla zdaleka pokryta poptávka v pobočkách, významnou je již samotná možnost si tuto techniku vyzkoušet. Navíc byli z řad cílové skupiny vyškoleni regionální lektoři, kterým bylo po získání certifikace umožněno nastoupit na krátkodobé placené lektorské místo a školit zrakově postižené to, co se právě naučili. Tento postup je zásadním dopadem projektu i proto, že v sobě nese silné prvky empowermentu, kdy byli zrakově postižení přímo zapojeni do realizace projektu. Kromě toho byly realizovány sportovní a kulturní akce s cílem zvýšit návštěvnost center aktivizací členů a posílit socializaci a mobilitu. Zároveň byla v návaznosti na studijní cestu do ČR a na výzkum mezi členy v reakci na novou legislativu o nevidomých vytvořena strategie KAN do roku 2018, a to jako náhrada za původně plánovaný strategický plán, jehož vytvoření by vzhledem k novému rámci nepřineslo očekávaný výsledek.

Míra relevance se hodnotí jako: spíše vysoká

Dodávky vybavení a služeb nebyly cenově nadhodnoceny a počty a rozsah dodané techniky a vybavení se pohybuje na minimální úrovni v souladu s cílem vytvořit resource centra, tzn. zejména zaškoloval cílovou skupinu. Přesto lze uvažovat o efektivnějším využití prostředků ve chvíli, kdy by nákupu techniky a vybavení předcházela komplexní průzkum potřeb a kapacit cílové skupiny a regionálních poboček KAN, kterým KAN sama nedisponovala a nedisponuje.

Míra efektivity se hodnotí jako: spíše vysoká

Obdobně jako u efektivity, i vzhledem k efektivnosti jsou zásadní chybějící údaje o vazbě na reálné potřeby a výchozí situaci cílové skupiny, zejména pak v oblasti využitelnosti dodané techniky a lidských zdrojů v pobočkách. Strategické aktivity a aktivity doplňkové (např. zahraniční návštěva v ČR) naopak hodnotíme jako v daném čase a kontextu za velmi přínosné, i když zaměřené často pouze na budování institucionálních kapacit KAN nebo na vybrané osoby z vedení KAN. Dále je problematické vytvoření hlasové syntézy, protože nebyla zcela dokončena, za dobu realizace projektu nebyla v praxi plně využita a má být plošně nasazena až nyní.

Míra efektivnosti se hodnotí jako: spíše vysoká

V rámci udržitelnosti zůstává zásadní systémový problém poboček KAN, kterým jsou dlouhodobě nedostatečné kapacity na realizaci školicích a dalších aktivit na jiné než dobrovolné bázi. Je nicméně pravděpodobné, že se podaří např. současné lektory přeškolit na lektory zapojené do rekvalifikačních kurzů ve vazbě na další projekty a legislativní rámec. Ostatní aktivity, včetně vytvoření strategických dokumentů, přitom dokázaly získat prostředky na své pokračování (např. sportovní akce).

Míra udržitelnosti se hodnotí jako: spíše vysoká

V rámci projektu bylo dosaženo pozitivních dopadů zejména u těch skupin, které jsou zapojeny do vzdělávacího procesu, a které postupně získaly kladný vztah k IT technice, přičemž využívání IT jim pomáhá zejména překonávat bariéry v přijímání a předávání informací. Silná je zde ale vazba na pomoc školitele a schopnost samostatně komunikovat s technikou anglicky (z důvodu neexistující jazykové podpory v albánštině). Cesta nastíněná tímto směrem je nicméně obrovským přínosem. Mezi další dopady lze samozřejmě započítat lepší prokazatelnost stavu a dostupných informací o cílové skupině (díky provedení výzkumu) nebo posílení pozice KAN díky získání know-how a strategickému ukotvení jejich aktivit (díky zahraniční návštěvě a strategickému plánu).

Míra dopadů se hodnotí jako: spíše vysoká

Z průřezových principů ZRS ČR byla kladně vyhodnocena zejména řádná správa věcí veřejných, a to díky kombinaci zapojení cílových skupin do role lektorů a dále díky zpřístupnění informací v resource centrech. Šetrnost k životnímu prostředí a klimatu byla vzhledem k typu aktivit vysoká. Projekt jako celek je pak jednoznačně zaměřen na podporu lidských práv. Jako problematické se nicméně ukazuje dodržování rovnosti mužů a žen, zejména v kontextu účasti na školeních. Vizibilita projektu byla značná, a to díky synergii s dalšími projekty ZRS ČR a s aktivitami KAN obecně.

Míra zohlednění principu:

- **řádné (demokratické) správy věcí veřejných se hodnotí: spíše vysoká.**
- **šetrnosti k životnímu prostředí a klimatu se hodnotí: spíše vysoká.**
- **dodržování lid. práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen se hodnotí: spíše vysoká.**
  - **vizibility se hodnotí: spíše vysoká.**

Evaluated project activities could not, in view of the harmonogram, react significantly to a new legislative amendment, which provides services for the category of persons with sensory impairments in the range of 95 % to 100 %. It is generally known, however, that a loss of sensory functions of more than 60 % is a threshold, beyond which it is difficult to cope with sensory impairments and it causes psychosocial problems. In the future, it is therefore appropriate to focus on the reclassification of degrees of sensory impairment, resp. change of legislative support.

systému jejich podpory tak, aby se minimalizovalo znevýhodnění při začleňování do běžné společnosti u všech kategorií zrakově postižených.

Lze dále shrnout, že projektové aktivity byly vybrány z celého systému péče a pomoci zrakově postiženým v Kosovu nahodile a nepředstavují systémové řešení problémů této minority. Jako klíčová se ukazuje role služeb péče a prevence pro zrakově postižené, která by měla fungovat na základě 3 pilířů: odbornost, komunikace, nezávislost.

- odbornost – zajištění přístupu a dovedností při používání speciálního softwaru a hardwaru, a to nejprve ve školském systému; dostupnými by se měly stát zejména čtečky obrazovky, digitální lupy, textové editory, webové vyhledávače, prostředí sociálních sítí ad.; přitom pomůcky by se měly stát trvalým majetkem zrakově postižených, což jim usnadní nejen přístup k informacím, ale následně i pracovní uplatnění.
- komunikace – překonávání jazykových bariér, tj. zejména výuka angličtiny a vytvoření lokalizovaného softwaru; dále pak posílení důrazu na individuální komunikaci, a to především v oblasti sociálního a psychologického poradenství.
- nezávislost – nácvik základních disciplín sociální rehabilitace z oblasti vaření, nakupování, péče o oblečení (praní, žehlení), úklid domácnosti, nácvik podpisu, rozeznávání peněz. Tento aspekt zatím projekty ZRS nebyl řešen vůbec (ač je primární), přitom ho lze realizovat s minimálními náklady (zaměření na jednoduché pomůcky) a byl by prospěšný především pro kosovské zrakově postižené ženy.

Dále je nutné vzít v úvahu, že cesta k integraci nevidomých a slabozrakých osob do společnosti bude dlouhá a komplikovaná, a to i z důvodu nerovnoprávného postavení žen a mužů v Kosovu a s ohledem na problematiku etnických skupin. Tyto aspekty musí budoucí projekty brát v úvahu.

Důležitá doporučení

A) doporučení k projektové tematice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi

A1) Podpořit spolupráci městských a místních organizací (poboček) s KAN při vytváření personální struktury pro zajištění kvalifikovaných služeb pro zrakově postižené, a to včetně služeb zaměřených na akreditované rekvalifikace.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: V současné době nemají regionální pobočky dostatek kapacit na to, aby mohly poskytovat kvalifikované služby zrakově postiženým; mimo rámec projektové podpory se omezují na dobrovolné aktivity s nízkou přidanou hodnotou. Ve vazbě na budování centra služeb KAN (zaměřeného do budoucna mimo jiné na poskytování profesionálních služeb pro zrakově postižené na základě akreditované rekvalifikace) by tedy měla být podpořena spolupráce poboček a KAN, a budování dostupné sítě kvalitních a kvalifikovaných služeb.

A2) Podpořit aktivity směřující ke změně zákona o nevidomých, konkrétně pak dosáhnout rekategorizace zrakově postižených s cílem poskytnout podporu i těm, kteří mají méně než 95 % ztrátu zraku

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Jako velmi problematické se ukazuje znění zákona o nevidomých, které bere v úvahu (a poskytuje finanční podporu) pouze osobám s velmi vysokým procentem ztráty zraku. Přitom již od 60 % ztráty zraku jde o těžké zrakové postižení způsobující psychosociální problémy.

A3) Postupně vytvářet podmínky pro běžné používání elektronických kompenzačních pomůcek a přibližovat se tak úrovni zemí EU

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Průběžně investovat do aktivit směřujících ke zpřístupnění techniky širokého okruhu zrakově postižených, a to pro osobní využití. Intervence tohoto typu ale musí vycházet

z konkrétní identifikované potřeby konkrétní cílové skupiny, cílem doporučení není další plošná intervence.

A4) Zaměřit se na lokálně specifická šetření s cílem umístit na trh práce konkrétní zrakově postižené osoby; podpora pozitivních vzorů a příkladů úspěšné integrace na trh práce.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Počet zaměstnaných zrakově postižených osob je velmi malý, a to i vzhledem k vysoké nezaměstnanosti země. Bylo by proto vhodné podpořit regionální pobočky v mapování možností uplatnění jejich členů na trhu práce, a to i s cílem podpory a zviditelnění vzorů pro ostatní členy komunity.

B) doporučením procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.

B5) U projektů vyžadovat detailní vstupní analýzu situace, a to nejen na úrovni národní, ale i na úrovni regionální; pokud taková analýza není k dispozici nebo nemůže být kvůli náročnosti šetření vytvořena, vyžadovat její provedení v úvodní fázi projektu.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA

Odůvodnění: Na příkladu tohoto evaluovaného projektu se ukazuje, že nedostatečná znalost reality v regionech může vést k významnému snížení efektivnosti a udržitelnosti jinak relevantních aktivit. Šetření tohoto typu může zároveň vést k identifikaci dalších problémů a prioritních témat relevantních pro ZRS. Rozsah šetření je samozřejmě nutné vhodně uzpůsobit délce projektu, jeho zaměření a celkovým nákladům projektu.

Obsah

Identifikační formulář	2
Shrnutí	3
Obsah.....	7
1 Úvod	8
2 Informace o projektu	8
3 Metodologie evaluace.....	14
4 Evaluační zjištění.....	15
5 Závěry evaluace.....	25
6 Doporučení	30
7 Přílohy evaluační zprávy	32

1 Úvod

Předmětem evaluace je dvouletý projekt „**Podpora integrace zrakově postižených v Kosovu**“, který probíhal v letech 2011 a 2012 (formou dotace), a dále projekt „**Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II**“ z roku 2012, kdy šlo o veřejnou zakázku. Gestorem uvedených projektů byla Česká rozvojová agentura (ČRA) a realizátorem byl v obou případech Člověk v tísni, o. p. s. Lokálním partnerem byla Kosovská asociace nevidomých a zrakově postižených (KAN)¹. Zadavatelem evaluace je Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a řešitelem evaluace společnost Navreme Boheme, s.r.o.

Hlavním cílem evaluace je získat objektivně podložené závěry využitelné při rozhodování MZV ČR ve spolupráci s ČRA o budoucím zaměření zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) ČR v Kosovu. Dále zadavatel očekává informace pro rozhodování o realizaci projektů podobného typu také v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Závěry z evaluace mají poskytnout zadavateli vyhodnocení projektu z hlediska mezinárodně uznávaných evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. **relevance, efektivitu (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů**².

Kromě kritérií OECD-DAC evaluace posoudí hodnocené projekty také z hlediska jejich **vnější prezentace (vizibility) v partnerské zemi** a z hlediska uplatnění **průřezových principů ZRS ČR** (řádná (demokratická) správa věcí veřejných, šetrnost k životnímu prostředí a klimatu, dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen).

2 Informace o projektu

- ***Řešený problém v kontextu rozvoje dané země (proč bylo projektové téma zvoleno); zvolený přístup k řešení tohoto problému; popis cílů a výstupů; komentář k průběhu realizace.***

Kosovo je nový stát, který se stále potýká s následky válečného konfliktu a v tomto ohledu jsou kosovské osoby se zrakovým postižením velmi znevýhodněnou a opomíjenou skupinou převážně vzhledem k přístupu ke kvalitnímu vzdělávání, zaměstnání, službám poskytovaným státem a obecně rovným příležitostí. Klíčovým aspektem pro dosažení rovným příležitostí nevidomých komunit je přístup k informacím a potenciál získání soběstačnosti, včetně návazné možnosti dosažení vzdělávání, zisku zaměstnání a využívání veřejných služeb. V republice je přitom cca 5000 zrakově postižených registrovaných členů Kosovské asociace nevidomých (KAN). Celkový počet zrakově postižených ale může být i násobně vyšší, a to díky nedostatečnému screeningu zapříčiněnému jak nedostatečnou dostupností odpovídající (preventivní) zdravotní péče, tak snahou rodin tyto osoby skrývat.

V republice je velmi vysoká nezaměstnanost (cca 50 %), která u zrakově postižených dosahuje více než 80 %³. Za doby Jugoslávské republiky byli nevidomí vzdělávání a školení na pozice pracovníků telefonních ústředí a masérů, kde měli díky kvótám zajištěno zaměstnání; tato situace je nicméně dávno minulostí, zejména pak proto, že zákonné kvóty již nejsou v platnosti.

¹ V angličtině: Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo, v originále: Shoqata e të Verbërve dhe me të Pamë të Dobësuar të Kosovës. V reakci na poslední vývoj legislativy se ale Asociace nově přejmenovala na „Asociaci slepých“ (viz vysvětlení dále).

² Stručné definice těchto kritérií dle OECD-DAC jsou následující: Relevance – míra, ve které rozvojová intervence odpovídá potřebám, prioritám a koncepcím cílové skupiny, partnerské (přijímající) země a dárcovské země. Efektivita – poměruje vstupy a výstupy intervence ve smyslu finanční a časové hospodárnosti neboli míra využívání nejméně nákladných zdrojů k dosažení potřebných výsledků. Efektivnost – míra dosažení cílů rozvojové intervence. Udržitelnost – míra, resp. pravděpodobnost, pokračování pozitivních důsledků projektu pro cílovou skupinu po ukončení aktivit a financování ze strany donora / realizátora. Dopady – pozitivní i negativní, přímé i nepřímé a zamýšlené i nezamýšlené důsledky rozvojové intervence pro cílovou skupinu a v partnerské zemi obecně; u kritéria dopadů se musí evaluace důkladně zabývat také vnějšími vlivy prostředí, ve kterém byl projekt realizován.

³ Konkrétní čísla nejsou známa s ohledem na neexistenci informací ani o celkovém počtu.

Tato situace se v současné době výrazně mění zejména proto, že byl dne 14. 6. 2012 přijat zákon o nevidomých č. 04/L-092 (dále jen zákon) upravující práva a povinnosti související s problematikou zrakového postižení. Implementace zákona je však vzhledem k účinnosti od 1. 1. 2013 stále v začátcích a naráží na řadu problémů. Přesto vyvolává významné změny jak u zrakově postižených a jejich rodin⁴, tak na úrovni KAN a ve veřejném sektoru, kde bude třeba dostát nově nastaveným kvótám pro zaměstnávání zdravotně postižených (podrobněji dále).

V Kosovu existuje jediné veřejné zařízení, které se věnuje vzdělávání zrakově postižených na základním a středním stupni. Jde o školu v Peji⁵, která poskytuje mimo jiné internátní ubytování, a která byla v roce 2000 renovována za účasti realizátora evaluovaných projektů – Člověka v tísní (ČvT; na místě vystupující pod anglickým názvem People in Need, PIN). Dále do tohoto místa bylo již v roce 2008 dodáno díky podpoře ZÚ České republiky v Prištině první technické vybavení. Vybavení bylo konkrétně dodáno do tzv. IT kabinetu. Na tuto dodávku navázal ještě projekt z roku 2010, v jehož rámci bylo dodáno další vybavení (v obou případech šlo o Braillovy řádky, Braillovy tiskárny a počítače, v roce 2010 pak také organizéry, tepelná tiskárna reliéfní grafiky a papír).

V roce 2009 byl následně realizován další projekt skrze ZÚ ČR, který již v rámci aktivit KAN směřoval k vyškolení celkem 11 učitelů IT z řad nevidomých a slabozrakých. Mezi další aktivity české strany je pak nutné zmínit také významnou podporu zaměřenou na volební práva nevidomých, která vyústila v nezávislou volební účast cca 1500 takto postižených osob v prosinci 2009, a to opět za spolupráce s KAN. I tyto aktivity přitom přispěly k prosazení přijetí výše zmíněného zákona. Evaluované projekty tedy navazovaly na dlouhodobou spolupráci KAN, ZÚ v Prištině i Člověka v tísní⁶.

KAN, která byla založena v roce 2003⁷, přitom prošla v posledních letech transformací, která pozitivně ovlivňuje její transparentnost. Zároveň došlo k jejímu rozpoznání jak na úrovni státní správy, tak na úrovni zákona. V praxi to znamená, že členství v KAN (reprezentované členským průkazem) umožňuje získat např. finanční výhody (slevy) v rámci systému veřejného zdravotnictví, místní dopravy nebo přednostního vyřízení. Tyto výhody tedy nejsou vázány na průkaz ZTP (jako je tomu např. v ČR), ale na individuální členství v této organizaci nestátního charakteru, avšak s de facto monopolním postavením v rámci republiky. To samo o sobě na jedné straně výrazně zvyšuje důležitost zapojení se (členství), na straně druhé umožňuje KAN získat komplexní informace o všech identifikovaných osobách, a to včetně jejich zdravotního stavu (resp. míry postižení), protože členství je podmíněno poskytnutím osobních informací a lékařské dokumentace.

Monopolní postavení se pak projevuje i ve vazbě na novou zákonnou úpravu. Ta vyžaduje centrální posouzení zdravotního stavu žadatelů o příspěvek státu (poskytovaný ale jen osobám s 95% a vyšší ztrátou zraku) a následné posouzení odbornou komisí. Přestože jde o komisi bez přímé vazby na KAN (komise je vlastně státním orgánem), informace o žadatelích je s KAN neformálně sdílena skrze její členy, tj. osobní provázanost. Tuto praxi je sice možné vnímat jako jednání v rozporu s etikou a s ochranou osobních údajů jak ji chápeme v ČR, KAN ale umožňuje proaktivní oslovování těch osob, které zažádaly samy, bez pomoci KAN nebo regionálních organizací.

Zároveň je třeba upozornit na skutečnost, že KAN je asociací nezávislých organizací na regionální úrovni. KAN tedy sice geograficky pokrývá celé Kosovo (včetně regionu severní Mitrovice, viz podrobněji níže), ale tzv. pobočky KAN - kromě toho, že volí do orgánů KAN, účastní se práce KAN,

---

⁴ Zákon umožňuje získat finanční příspěvek 100EUR/ měsíc pro osoby s 95% a vyšší ztrátou zraku a navíc také příspěvek na asistenta 100EUR/ měsíc pro osoby s 98% a vyšší ztrátou. Podmínkou je podání žádosti, vyšetření na oční klinice (pouze jedné pověřené, a to v Prištině) a schválení odbornou komisí.

⁵ School for the Blind „Xheladin Deda“, Peja/Peč

⁶ Je ale nutné podotknout, že ČvT neměl do dubna roku 2011 v Kosovu stálé zastoupení (pobočku). Ta byla zřízena až společně s implementací evaluovaného projektu a dalšími aktivitami ČvT v republice.

⁷ KAN byla v roce 2003 ustanovena z - po roce 1999 znovu-vytvořené - Unie kosovských nevidomých.

čerpají výhody např. z projektů KAN atd. - operují zejména na lokální úrovni samostatně. Již zde je pak vhodné podotknout, že pobočky opakovaně deklarovaly problémy s managementem svých organizací, a to zejména co do schopnosti získat dostatečné prostředky na svůj provoz. Jako jeden z důvodů pak byla uváděna problematická skutečnost, že jsou sice schopny výjimečně získat jednorázovou podporu některého z donorů (zejména od municipalit, které jim např. poskytnou prostory, příp. i hradí služby spojené s provozem), ale nejsou schopny dosáhnout na nad-regionální projekty, protože tam operuje KAN. Vzhledem ke špatné ekonomické situaci v zemi a neexistenci donorů ze soukromé podnikatelské sféry je to zásadní skutečnost, která silně ovlivňuje chod poboček (včetně poskytování školení).

Evaluaovaný dvouletý projekt se zaměřil na celkem tři typy výstupů: 1) na založení a vybavení resource center společně se školením školitelů, 2) na poskytnutí školení školiteli vyškolenými v rámci první aktivity a na pořádání akcí, a 3) na vytvoření strategie na podporu uplatnění na trhu práce, a to pomocí studijní cesty do ČR, výzkumu a samotnou tvorbou strategie. Druhý evaluaovaný projekt obsahoval „pouze“ dodávku vybavení a proškolení práce s ním, a to v přímé návaznosti na aktivity rozsáhlého dvouletého projektu, proto ho posuzujeme v kontextu 1. výstupu a rozhodli jsme se hodnotit je společně.

Realizace projektu ve vazbě na první dva výstupy probíhala víceméně ve shodě s projektovou dokumentací; realizátor se snažil v rámci aktivit uvedených v projektu a v objemu přidělených prostředků naplnit cíle projektu. Přibyla nicméně jedna nová aktivita nad rámec původní dokumentace, a to - na základě analýzy potřeb cílové skupiny - vytvoření hlasové syntézy v albánštině. Dále jsou na straně KAN zdokumentována také školení vyškolenými trenéry; tzn. mimo aktivity 2.1, kdy bylo školení prováděno profesionálním školitelem (Jan Šnyrych, fa. Spektra), byly realizovány jako návazné aktivity na 1.2 a 1.3 tematická školení. U třetího výstupu pak došlo k významným odchylkám, konkrétně u aktiv 3.2 a 3.3, kde bylo místo původního směřování k provedení výzkumu příležitostí pracovního trhu a k tvorbě (obecné) strategie na podporu uplatňování na něm, využito prostředků projektu ke tvorbě strategického plánu KAN na roky 2013-2018. Co se týče finančního rámce projektu, v průběhu realizace došlo ke schválenému navýšení rozpočtu, a to o necelých 10 % (z původních cca 5,58 mil Kč na konečných 5,93 mil Kč), přičemž podstatnou část těchto změn tvořila dodatečná dodávka vybavení.

Tabulka výstupů a aktivit dvouletého projektu (přehled): ⁸

Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu
1.1 Založení a vybavení resource center [2P]
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+školení školiteli]
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+školení školiteli]
Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit se do sociálního a kulturního života
2.1 Školení v informačních technologiích
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině [nově doplněno]
Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce
3.1 Studijní cesta do ČR
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu [obsahově změněno]
3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak.postižených osob na trhu práce [obsahově změněno]

⁸ Aktivity, kam v převážné míře spadají i aktivity druhého evaluaovaného projektu, jsou označeny: [2P]

- **Logická stavba projektu (intervenční logika).**

Z původní projektové dokumentace a realizovaných aktivit vyplývá ohledně logické stavby projektu následující:

	Popis projektu (intervenční logika)	Objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory)	Zdroje ověření ukazatelů	Předpoklady a rizika (klíčové externí faktory ovlivňující průběh a úspěšnost projektu)
Záměr	Dlouhodobý dopad projektu – širší rozvojový záměr, ke kterému projekt přispívá	Jakým způsobem bude měřeno dosažení záměru projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni záměru	
	Podpořit integraci osob se zrakovým postižením do společnosti v Kosovu			
Cíle	Očekávaný cílový stav (zlepšení situace, pozitivní změna)	Jakým způsobem bude měřeno dosažení cílů projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni cílů	Předpoklady, které musí být splněny, aby splnění cílů mohlo vést k dosažení záměru
	Zlepšení podmínek zrakově postižených osob pro jejich integraci do společnosti v Kosovu	1500 lidí se zrakovým postižením získá přístup k integračním službám	Počty návštěvníků resource center	
Výstupy	Konkrétní produkty projektu	Jakým způsobem budou měřeny výstupy projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni výstupů	Předpoklady, které musí být splněny, aby výstupy projektu byly využity k naplnění cílů
Výstup 1	Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu	9 resource center poskytuje integrační služby osobám se zrakovým postižením Vyškoleni 10 školitelů zrakově postižených osob v oblasti orientace v prostoru a IT technologií	Počty návštěvníků resource center, prezenční listiny školení	Zrakově postižení mají možnost využívat resource centra
Výstup 2	Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit se do sociálního a kulturního života	320 zrakově postižených osob získá kompetenci využívat informační technologie za využití Braillova písma Cca 200 zrakově postižených osob se účastní kulturních a sportovních akcí	prezenční listiny školení, fotodokumentace	

Výstup 3	Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce	Strategie vytvořena se zapojením kosovské státní správy, nevládních organizací a zahraničních expertů	Výzkum, strategie	Politické klima v Kosovu umožní přijetí strategie a její implementaci kosovskou vládou
Aktivity	Činnosti, které je nezbytné vykonat pro vyprodukování výstupů	Prostředky shrnutí vstupů nutných pro realizaci aktivit	Rozpočet shrnutí finančních prostředků nutných k zajištění vstupů	Předpoklady, které musí být splněny, aby realizace aktivit vedla k vyprodukování výstupů
	1.1 Založení a vybavení resource center 1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech 1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru	Osobní náklady, školení, vybavení resource center, studijní cesta, výzkum, expertní práce	5,582,000 Kč	
	2.1 Školení v informačních technologiích 2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí			
	3.1 Studijní cesta do ČR 3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu 3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce			
				Výchozí podmínky (vstupní předpoklady)

K aktivitám týkajícím se popisu projektu související s tabulku intervenční logiky je vyjádření níže. Evaluační závěry vzhledem k intervenční logice jsou popsány v kapitole Závěry. Nicméně evaluátoři vnímají jako závažnou absenci objektivně ověřitelných ukazatelů (indikátorů) pro „Záměry“ intervence; tyto indikátory tedy není možné měřit ani ověřit.

- ***Klíčové předpoklady a rizika – jaké byly identifikovány; jaké další zásadní externí faktory se objevily v průběhu projektu; jakým způsobem předpoklady a rizika ovlivnily realizaci***

Klíčovým předpokladem pro úspěšnou intervenci takto komplexního typu (zahrnující: vybavení resource center, vyškolení lektorů a následně členů poboček, realizace akcí a tvorba strategie) je velmi dobrá znalost aktuálních potřeb cílových skupin a prostředí; zároveň je třeba projekt velmi dobře řídit. Oba tyto předpoklady ale nebyly naplněny tak, jak by být mohly. Vybavenost poboček (budoucích resource center) byla - a stále je - obecně velmi špatná a nebylo v rámci projektu - s ohledem na finanční rámec intervence - samozřejmě možné kosovský celorepublikový nedostatek vybavení a techniky vyřešit zcela. Obdobně špatná je pak i situace členů KAN co do schopností a základních dovedností a rozdílné jsou i manažerské schopnosti vedení jednotlivých poboček. Proto měla být

věnována mnohem větší pozornost podrobné analýze prostředí a kapacit (členských i lektorských) v každé z poboček, a to ještě předtím, než byly dodávky započaty. Zvolený „rovnostářský“ princip plošného rozdělení do poboček tak se tak zdá, že vycházel převážně z kalkulace nad počty registrovaných členů.

Jako rizikový faktor se tedy ukázala zejména:

1) materiální nedostatečnost a nevyváženost poboček; příkladem může být pobočka, která sídlí v nové budově v místě Gjilan, jejíž zřízení bylo spolufinancováno municipalitou a jejíž provoz je hrazen vs. pobočka v Prizrenu, kde se jim sice podařilo získat jednorázovou dotaci na rekonstrukci objektu, ale díky značnému dluhu na elektřině, kterou si mají platit sami, jim nepravidelně elektřinu odpojují (což samozřejmě znemožní využití techniky) vs. pobočka, která (nově) sídlí sice ve větší, ale de facto neobyvatelné budově vyžadující rekonstrukci (Ferizaj). Vzhledem k ostatním aktivitám a cílům projektu je pak zcela klíčové např. to, zda je realistické pořádat goalballový turnaj poboček v situaci, kdy jen minimum z nich (pokud nějaká) je schopno pravidelně goalball trénovat - podle zjištění z terénu žádná z poboček nemá vlastní hřiště a jen výjimečně jsou schopni zaplatit komerční nájem hřiště ve škole či jiném sportovním zařízení. Obdobně je diskutabilní kvalita turnaje v šachu, když není poskytován pravidelný trénink členům.

2) s tím souvisí i skutečnost, že regionální pobočky jsou samostatnými subjekty, které si musí zajistit (nejen finanční) prostředky samy, tj. že jsou závislé na kvalitě svého vedení (managementu); manažerské schopnosti jsou přitom evidentně rozdílné, a to i s ohledem na to, zda sám manažer spadá do cílové skupiny nevidomých a slabozrakých nebo ne, resp. zda má k dispozici asistenta či nikoliv a jakého vzdělání a proškolení se mu dostalo. Rozdíly jsou opět mezi pobočkami propastné.

3) různost členské základny co do potřeb, kvalifikace a již získaných dovedností; velmi často jsme se v rámci rozhovorů setkávali s vyjádřením členů poboček ve smyslu „šli jsme na ten kurz, protože nic jiného v danou dobu nebylo, ale raději bychom...“. To souvisí i s projektovým harmonogramem, kdy byly aktivity (školení) řazeny v rámci projektu v souslednosti (Braillovo písmo, IT, orientace v prostoru), ale členové se zapojovali i průběžně, tj. mohli předchozí školení minout, a školení se neopakovala (nebo se opakovala výjimečně, a to ve vazbě na kapacity vyškolených lektorů a možnost je financovat). Plošné nasazení školení tedy samozřejmě přispívá ke zvyšování dovedností, ale jejich udržitelnost a efektivnost učení musí vycházet z individuálních potřeb, což se v tomto případě nedělo (nebo jen v omezené míře⁹).

Samostatnou kapitolou je pak výstup zaměřený na strategii a pracovní trh. Výběrové dotační řízení bylo vyhlášeno na začátku roku 2011 (přičemž příjem přihlášek byl ukončen dne 21. 3. 2011). V té době nebylo možné předpokládat, že (zda) bude přijat zákon o nevidomých (přijat až 14. 6. 2012). Externí změny v legislativním prostředí lze tedy považovat za rizikový faktor, který ve výsledku opravdu vedl k podstatné změně v projektu. Tuto změnu (resp. způsob řešení, zaměření na vytvoření strategie KAN) lze nicméně považovat za adekvátní a vhodnou, i když opět nezohledňuje regionální a lokální potřeby poboček.¹⁰

---

⁹ Metodická poznámka: nebylo v možnostech evaluátora, aby si vybral respondenty z řad členské základny. Důvodem byla zejména realizace mise v době dovolených (a tedy i v mnohých případech v době uzavření poboček pro členy), která znemožňovala navštívit „běžný provoz“. Respondenty tedy zval přímo KAN (resp. za součinnosti KAN management poboček), což pravděpodobně vychyluje vzorek na osoby loajální a komunikativní. Objevila se tato kritika implementace, což evaluační tým utvrzuje ve správnosti identifikace tohoto rizikového (resp. klíčového) faktoru.

¹⁰ Na analýzu trhu práce se má (podle evaluátorům dostupných informací) zaměřit navazující projekt ZRS ČR. Podstatná je přitom snaha KAN a ČvT zaměřit se expertní skupinou na identifikaci typových profesí vhodných pro nevidomé, na následnou zpětnou vazbu ze strany podnikatelů (business sféry), přípravu akreditovaných rekvalifikačních kurzů a realizaci kurzů lektory KAN. Opět nejde o zaměření se na „hyper-lokální“ mapování možností trhu, tj. nejde o aktivity směřující k umístění konkrétní zrakově postižené osoby do konkrétní firmy a na konkrétní pozici.

- ***Krátká informace o realizátorovi (čím se organizace zabývá, v jakých zemích, apod.).***

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni (v Kosovu působící pod anglickým názvem „People in Need“) vznikla v roce 1992. Během dvaceti let své existence se Člověk v tísni (ČvT) stal jednou z největších neziskových organizací ve střední Evropě a začal se také věnovat oblasti vzdělávání a pomoci lidem žijícím v sociálním vyloučení. ČvT je členem Alliance 2015, strategické sítě sedmi evropských nevládních organizací aktivních v oblasti humanitární pomoci a rozvojových projektů. Tato spolupráce přináší efektivnější výsledky jak při práci v cílových zemích, tak i při kampaních ovlivňujících postoje politické reprezentace i široké veřejnosti v Evropě. Dnes se činnost společnosti zaměřuje na čtyři základní oblasti: 1) Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce. V zemích Afriky, Asie a Evropy realizuje rozvojové programy, které se snaží zlepšit přístup obyvatel ke vzdělání, zdravotní péči, dostupnost pitné vody, dodržování hygieny, rozvoj místních zdrojů obživy i zapojení lidí do procesů ovlivňujících dění v jejich zemi. Za dvacet let činnosti realizovala společnost Člověk v tísni humanitární a rozvojovou pomoc ve více než 40 zemích. Dále se realizátor zaměřuje na oblast 2) Podpory lidských práv, 3) Programy sociální integrace a 4) Vzdělání a osvěty.¹¹

ČvT intenzivně působil v regionu v souvislosti s poskytováním humanitární pomoci. Vlastní stálou pobočkou ale v Kosovu do doby realizace projektu nedisponoval (ta byla zřízena až na začátku roku 2011 v souvislosti s tímto projektem a dalšími získanými projekty a aktivitami).

3 Metodologie evaluace

- ***Shrnutí použitých metod; zaznamenané metodologické překážky a použítá řešení; konstatování limitů dané evaluace (míra validity dat, apod.).***

V rámci úvodní fáze evaluace byla provedena detailní analýza projektové dokumentace a dokumentů a materiálů, které bylo možné získat od zadavatele (MZV ČR), ČRA a realizátora (ČvT). Zároveň byla mapována situace a aktivity cílové skupiny (nevidomých) v Kosovu pomocí rešerší online dostupných zdrojů a medií (např. přes webové stránky partnera (KAN), ZÚ v Prištině a dalších donorů působících v regionu). Dále byla provedena analýza intervenční logiky dostupné jako součást projektové dokumentace a byly vytvořeny stromy problémů a potřeb. Všechny tyto zdroje a dokumenty byly v průběhu evaluace aktualizovány a doplňovány. Jako nevýznamnější metodu evaluace lze nicméně zařadit analýzu rozhovorů se zástupci všech klíčových zúčastněných aktérů, a to jak v době před šetřením na místě (tj. provedených v ČR), tak následně přímo v Kosovu.

Jako nejvýznamnější metodologickou (či spíše realizační) překážkou se ukázal časový rámeček evaluace, který nebylo možné změnit, a který vyšel na letní měsíce roku 2013. Díky zahájení prací v červenci 2013 a nutnosti odevzdat závěrečný výstup začátkem září 2013 byl nakonec jediným možným termínem pro evaluační návštěvu (misi) srpen 2013, což je v Kosovu – a především v KAN a v pobočkách – období dovolených. Bylo tedy náročné zorganizovat setkání se všemi (především nevidomými) aktéry. Tento problém byl nakonec vyřešen díky intenzivní spolupráci s KAN, i když termín znemožnil např. návštěvu v kabinetu informatiky v Národní knihovně v Prištině (do září zavřena kvůli rekonstrukci) nebo setkání s velvyslancem ČR v Kosovu (dovolená).

Během evaluační mise (5 celých pracovních dnů) tak proběhly rozhovory jak na úrovni centrálních institucí (ZÚ ČR, realizátor, zástupce vlády, KAN, škola v Peji, výrobní podnik pro nevidomé a slabozraké v Peji), tak se zástupci managementu poboček KAN (7 poboček) a zástupci místních nevidomých a slabozrakých v 6 pobočkách (z celkových 11). S výjimkou jedné pobočky (severní Mitrovica) bylo tedy možné setkat se i s běžnými členy KAN. Vzorek poboček, ve kterých proběhly evaluační rozhovory (7, resp. 6 poboček), byl přitom koncipován tak, aby byl poměrně identický se

¹¹ Zdroj: web ČvT, cit. 3. 9. 2013; upraveno.

vzorkem, kde evaluační rozhovory neproběhly (4 pobočky). Velikost i výběr vzorku tak považujeme za odpovídající. Podrobnosti jsou uvedeny v příloze.

Druhou překážkou v získávání dat byla skutečnost, že dotazovaní (zejména pak běžní členové KAN) často nedokázali odlišit aktivity konkrétního evaluovaného projektu od předchozích českých projektů, které tomuto projektu (resp. projektům) předcházely.

- ***Způsob rozdělení úkolů mezi členy evaluačního týmu.***

Jádro evaluačního týmu tvořili dva experti: vedoucí týmu (Jakub Štogr) a expertka na cílovou skupinu (Marie Schifferová).

Expertka na cílovou skupinu Marie Schifferová byla odpovědná za spoluvytváření designu celé evaluace, přípravu evaluačních otázek, předběžné a následné studium dostupných materiálů a sdílení získaných poznatků s ostatními členy týmu a draftování širší verze závěrečné zprávy. Zároveň byla odpovědná za odbornost v oblasti principů rozvojové spolupráce zaměřené na neslyšící komunity a za odborné konzultace týkající se komunity neslyšících jako takové.

Vedoucí evaluačního týmu Jakub Štogr byl zodpovědný za kompletní evaluační design, realizaci evaluace jako celku včetně odpovědnosti za její administrativní a logistické zajištění, odbornou a metodickou podporu ostatním členům evaluačního týmu, za realizaci rozhovorů s respondenty na českém i kosovském území (na misi) a finální podobu evaluační zprávy.

4 Evaluační zjištění

Strukturována dle kritérií vyhodnocení:

Relevance - *míra, ve které rozvojová intervence odpovídá potřebám, prioritám a koncepcím cílové skupiny, partnerské (přijímající) země a dárcovské země.*

Komunita nevidomých a slabozrakých v Kosovu je sice díky dlouhodobé práci KAN (vč. kooperace se ZÚ ČR) dobře zastoupena na národní úrovni a daří se prosazovat její zájmy, nicméně na úrovni materiální zajištění a dovedností - na které se zaměřil evaluovaný projekt, je situace neuspokojivá. Z tohoto pohledu bylo zaměření intervence relevantní potřebám cílové skupiny. Budování resource center zpřístupňujících zdroje pomocí dodaných technologií je nutným krokem také proto, že vybavení čistě pro osobní potřebu (domácí počítač s odpovídajícím softwarem a hardwarem nebo i osobní pomůcky jako je organizér nebo telefon s hlasovým výstupem) není pro valnou většinu zrakově postižených finančně dostupné. Tuto bariéru ještě posiluje obecně špatná ekonomická situace země, resp. vysoká nezaměstnanost. Zároveň je ale třeba uvést, že distribuce vybavení a technologií nebrala dostatečně v úvahu regionální specifika a profil členské základny v místě.

Obdobně platí, že trénink trenérů a následná školení členů jsou relevantní vzhledem k potřebě zvyšovat kvalifikaci a dovednosti cílové skupiny, resp. komunity jako celku, i vzhledem k udržitelnosti. Úspěšně vyškolení lektori (ti, kteří získali certifikát a školili další) byli navíc za svou práci odměněni, což nesporně zvýšilo jejich motivaci a mohlo posílit jejich sebevědomí a roli v organizaci (i kdyby jen na krátkou dobu, vzhledem k omezeným finančním prostředkům).

Pořádání akcí v rámci projektu (zejména šachové a goalballové turnaje a kulturní akce zaměřená na zpěv a tanec) lze obecně také považovat za vhodné, a to vzhledem k posilování socializace a mobility. Tyto aktivity by ale neměly stát samy o sobě, je třeba je začlenit do dlouhodobějšího plánu aktivit komunity a - v tomto případě i - poboček. V rámci evaluovaného projektu se pak ukazuje, že šlo spíše o financování aktivit, které již v minulosti probíhaly, tj. že byly do projektu začleněny ověřené typy aktivit, aby bylo možné čerpat na ně prostředky. Je pak nesporné, že finančně podpořené akce - vyplácející např. dopravu a další náklady - vedou u cílové skupiny k vysoké účasti, a to (opakovaně uváděno) z důvodů ekonomických bariér nevidomých a slabozrakých. Synergie mezi akcemi a snahou „přilákat“ členy do resource center (poskytujících navíc ještě školení zdarma) je tedy zcela relevantní.

Nová aktivita zaměřená na vytvoření hlasové syntézy v albánštině je hodnocena obecně velmi pozitivně. Většina oslovených respondentů považovala za významnou překážku používání softwaru skutečnost, že je dostupná pouze anglická, tedy nelokalizovaná verze. Jde tedy o zcela relevantní aktivitu, která má potenciál vysokého dopadu¹². Relevantní je také zaměření se na podporu softwaru NVDA, který umožňuje využívání výstupů projektu zdarma (ve formě shareware).

Studijní cesta do ČR, zahrnující mimo jiné setkání s Asociací nevidomých ČR a dalšími relevantními institucemi, byla účastníky hodnocena jako velmi přínosná a relevantní. Důvodem byl jednak přínos informační (získány nové informace a znalosti), tak přínos vzhledem k navazování a budování nových partnerství. Relevantní přitom byly i zkušenosti, které vedly k tomu, že je daná česká praxe v kontextu Kosova nepoužitelná (viz příklad využití psů, kde je drahý výcvik, v Kosovu neexistuje výcvikové středisko, a navíc je pes díky nákladům na stravu finančně příliš náročný). Přestože - nebo právě protože - byla aktivita zaměřena na výběrovou skupinu (de facto strategická úroveň vedení KAN), je zde relevantní synergický efekt s třetí částí výstupů, s výzkumem a tvorbou strategie KAN.

Legislativní rámec, který byl přijat (ale ještě nevstoupil v účinnost) v průběhu projektu, je sice důležitým milníkem pro komunitu, další projekty a jejich nasměrování, v době implementace projektu ale zapůsobil na relevanci intervence spíše negativně. Plánované výstupy strategické povahy, původně formulované na začátku roku 2011, bylo třeba přizpůsobit novým podmínkám a zbývajícimu časovému rámci projektu. Je třeba ocenit, že byla zvolena varianta, která byla pro komunitu v daný okamžik bezesporu relevantní – že byl realizován výzkum zaměřený na členy komunity a vytvořen strategický plán KAN.

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska relevance (hodnoceno na škále nízká - N, spíše nízká - SN, spíše vysoká - SV, vysoká - V) :

Aktivita	Komentář	Hodnocení
Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu		
1.1 Založení a vybavení resource center [2P]	S ohledem na jejich dřívější neexistenci a snahu zpřístupnit - i když v omezené míře co do kapacity - cílové skupině (i kdyby jen na úrovni informace o existenci) hodnocena relevance jako spíše vysoká.	SV
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+školení školiteli]	S ohledem na budování kapacit školitelů, provázanost s dodaným vybavením a „školením školiteli“ je hodnocena relevance jako spíše vysoká. Drobné snížení relevance vychází z plošné aplikace na členy KAN, často bez zohlednění osobního přínosu/relevance.	SV
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+školení školiteli]	dtto s poznámkou: Vzhledem k tomu, že orientace v prostoru je důležitou dovedností směřující k vyšší samostatnosti a je vhodné pro každou osobu z cílové skupiny, je hodnocena jako vysoká.	V

¹² V rámci projektu byla vytvořena první funkční verze, nicméně při návazném testování nevidomými v Kosovu v roce 2013 byly opakovaně zjištěny různé nedostatky. Proto byla syntéza zhotovitelem několikrát opravována a výstupy nebyly dále šířeny cílové skupině, aby se k nim nedostala verze nedokonalá a méně kvalitní. V současné době (září 2013) je již opravená verze podle sdělení realizátora plně funkční a bude se v nejbližší době distribuovat nevidomým v Kosovu.

Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit do sociálního a kulturního života		
2.1 Školení v informačních technologiích	Ve vazbě na aktivitu 1.2 hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí	Aktivita obecně hodnocena jako vhodná, i když jde o aktivity tradiční; s ohledem na synergii se snahou o zvýšení účasti na aktivitách resource center (poboček) hodnocena jako spíše vysoká.	SV
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině <i>[nově doplněno]</i>	S ohledem na specifickou problematiku albánštiny a přetrvávající problémy při využívání standardních softwarových produktů hodnocena jako vysoká.	V
Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce		
3.1 Studijní cesta do ČR	Hodnocena jako spíše vysoká vzhledem k výměně zkušeností, znalostí a navázání partnerství a sdílení dobré praxe. Nicméně omezená přenositelnost na úroveň managementu poboček.	SV
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu <i>[obsahově změněno]</i>	Vzhledem k provedené analýze a jejímu využití pro modifikovanou aktivitu 3.3 (strategie KAN) relevance hodnocena jako spíše vysoká.	SV
3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak. postižených osob na trhu práce <i>[obsahově změněno]</i>	dtto	SV

Efektivita - *poměřuje vstupy a výstupy intervence ve smyslu finanční a časové hospodárnosti neboli míra využívání nejméně nákladných zdrojů k dosažení potřebných výsledků.*

Značnou část výdajů projektu tvořily dodávky vybavení. S ohledem na níže rozvedenou problematičnost efektivnosti intervence (přičemž důvodem je - zjednodušeně - nedostatečná předběžná analýza potřebnosti a kapacit v regionálních pobočkách) je diskutabilní právě i efektivita vynaložených prostředků na toto vybavení. Dodané vybavení rozhodně nepokrylo požadavky cílové skupiny jako celku (to řádově přesahuje možnosti finančního rámce intervence), proto je třeba uvažovat o technice a vybavení spíše jako o zaškolovacích pomůckách, než jako o prostředcích řešících problémy cílové skupiny. A protože v rámci projektu (nebo ideálně před podáním žádosti) nebyly podrobně analyzovány potřeby a potenciál v regionálních pobočkách, je diskutabilní, do jaké míry mohly být dodávky optimalizovány tak, aby kapacitně odpovídaly místní poptávce a dostupným lidským (lektorským) zdrojům. Obecně lze ale říci, že dodávky vybavení nebyly cenově nadhodnoceny a počty a rozsah dodané techniky a vybavení se pohybují spíše na spodní hranici (tj. spíše pokryly nutné minimální počty).

U školení a souvisejících nákladů (zejména nákladů na lektory budoucích lektorů a následně pak na zaplacení nových lektorů) považujeme postup za hospodárny, a to i vzhledem k tomu, že byly zakomponovány interní mechanismy prověření kvality nových lektorů a jejich certifikace. Školit a získat prostředky tak mohli jen kvalitní lektori, a to za odpovídající finanční odměnu.

Pořádání kulturních a sportovních akcí nevykazuje významné odchylky od očekávání. Výdaje jsou odpovídající a počty účastníků jsou v souladu s projektovou dokumentací. Pouze u konání kulturní akce pro 45 členů KAN v Albánii je diskutabilní, zda byl interkulturní přínos vyvážen finančními náklady. Obecně lze ale konstatovat, že by tyto aktivity vůbec nemusely být hrazeny z prostředků

projektu, že by mělo jít o typické pravidelné „spolkové“ aktivity zajišťované běžně KAN nebo v rámci kooperace poboček (a za případné podpory donorů zaměřené ale jen na konkrétní akci).

Studijní cesta do ČR je hodnocena pozitivně a z pohledu efektivity nevykazuje nesrovnalosti. Obdobně je tomu u výzkumu, který byl zajišťován interně. Nicméně, zde i u tvorby strategie KAN je třeba s odkazem na hodnocení efektivnosti uvést, že jde o značný přesah směrem do aktivit, které by měla být schopna organizace jako je KAN zajistit z interních zdrojů v rámci své běžné činnosti (mapování členské základny vč. potenciální, její analýza a vlastní management a plánování v rámci organizace).

Dodatečné doplnění aktivity zaměřené na hlasovou syntézu albánštiny hodnotíme pozitivně, protože byly prostředky vzhledem k obtížnosti úkolu jako celku a k nepříliš vysokému množství vyčleněných prostředků využity hospodárně. K tomu přispívá i skutečnost, že byly prostředky vynaloženy nad rámec původního zadání veřejné zakázky.

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska efektivity (hodnoceno na škále nízká - N, spíše nízká - SN, spíše vysoká - SV, vysoká - V) :

Aktivita	Komentář	Hodnocení
Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu		
1.1 Založení a vybavení resource center [2P]	Vybavení a technika byla dimenzována spíše na pokrytí minimálních požadavků, a to s cenou obvyklou.	SV
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+školení školiteli]	Náklady spojené se školeními (včetně následných plateb proškoleným lektorům) byly přiměřené a s ohledem na budování budoucích kapacit využité efektivně.	SV
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+školení školiteli]	dtto	SV
Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit se do sociálního a kulturního života		
2.1 Školení v informačních technologiích	Ve vazbě na aktivitu 1.2 hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí	Efektivita přiměřená, i když lze tento typ aktivit považovat za ne nezbytný a mohl by tvořit běžnou součást aktivit poboček, resp. KAN.	SV
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině [nově doplněno]	Efektivita je hodnocena jako spíše vysoká.	SV
Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce		
3.1 Studijní cesta do ČR	Vzhledem k přínosům, relevanci a celkové kalkulaci hodnocena jako spíše vysoká.	SV
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu [obsahově změněno]	Obdobně jako 2.2	SV
3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak.postižených osob na trhu práce [obsahově změněno]	Obdobně jako 2.2	SV

Efektivnost - míra dosažení cílů rozvojové intervence.

Deklarovaným cílem intervence bylo: „Zlepšení podmínek zrakově postižených osob pro jejich integraci do společnosti v Kosovu“ s tím, že indikátorové vyjádření se odkazuje na počet osob, které získaly přístup k integračním službám (ve formě „možnosti využít aspoň jednu podpůrnou integrační aktivitu“ a odvozené od počtu osob - návštěvníků resource center). Z pohledu zpracovatele evaluace je zde třeba podotknout, že s ohledem na komplexní povahu výstupů a aktivit, zahrnující nejen vytvoření resource center a školení, ale i např. výzkum a tvorbu strategie, jde o přístup k evaluaci intervence velmi povrchní a zkreslující. Nicméně tento přístup byl navržen realizátorem a akceptován garantem, proto z něj musíme při hodnocení vycházet. Vzhledem k jednotlivým aktivitám je možné uvést následující:

Budování resource center bylo jasně identifikováno jako relevantní výstup (a aktivita), zároveň je ale třeba uvést, že distribuce vybavení a technologií nebrala dostatečně v úvahu prokazatelné potřeby, regionální specifika a profil členské základny v místě. Zejména není k dispozici žádný výzkum, o který by se dalo opřít. To potvrzuje i fakt, že se již v první průběžné zprávě (3 měsíce po zahájení projektu a cca 6 měsíců od sepsání žádosti) objevuje informace o změně požadovaného vybavení¹³. Efektivnost těchto aktivit tedy díky nedostatečné analýze značně klesla. Dále je třeba upozornit na skutečnost, že byla (až na výjimky) budována institucionální (resource) centra, že z výhod dodaného vybavení nečerpá konkrétní osoba, ale členové, tj. „každý a nikdo“. Jde tedy o zvyšování potenciální přístupnosti, o formu zácviku a osvěty, ale ne o trvalé řešení životní situace konkrétního člena (to by vyžadovalo osobní vlastnictví takového vybavení).

Obdobně to platí i u školení lektorů a pro následná školení členů. I zde je diskutabilní, do jaké míry byly vhodně vybrány osoby, které byly vyškoleny na trenéry¹⁴, a zda byla školení poskytnuta právě těm osobám, pro které byla nejvíce potřebná (prioritní). Již i výše uvedené výsledky evaluačních rozhovorů, které poukazují na zapojení se do školení „protože zrovna probíhala“ spíše než „že byla pro danou osobu nutná“, dávají vědět, že zapojení nebylo vždy v souladu s (byť neformalizovaným) plánem osobního rozvoje členů regionální poboček KAN. Na straně druhé, jak již bylo uvedeno výše, úspěšně vyškolení lektori (ti, kteří získali certifikát a školili další) byli za svou práci odměněni, což nesporně zvýšilo jejich motivaci a mohlo výrazně přispět k efektivnosti intervence (integraci a zapojení do aktivit poboček).

Pořádání akcí v rámci projektu (zejména šachové a goalballové turnaje a kulturní akce zaměřená na zpěv a tanec) v praxi naráželo zejména na skutečnost, že šlo o jednorázové aktivity bez kontinuity. Konkrétně jde zejména o nedostatečné zázemí a lidské zdroje pro trénink, a to zejména u goalballu, kde bylo opakovaně upozorňováno na fakt, že v regionálních pobočkách není kde trénovat (nemají vlastní tělocvičnu ani finanční prostředky na nájem prostoru); obdobně i u šachů, kde je sice deklarováno, že se šachy v rámci aktivit poboček hrají, ale důvodem je spíše nenáročnost na vybavení, ne poskytování dlouhodobé systematické výuky šachů. Tím se efektivnost výrazně snižuje, a to na úroveň „pouhého“ vytržení z lokální izolace, i když i to je v souladu se záměrem projektu.

Vytvoření hlasové syntézy v albánštině je možné obecně hodnotit velmi pozitivně, pokud by vedlo k prokazatelnému využívání cílovou skupinou (a tedy k dopadům ve smyslu vyšší využitelnosti techniky z důvodu problematického používání softwaru v anglické, tedy nelokalizované verze). S ohledem na zpoždění implementace (tzn. nerozšíření výstupu mezi cílovou skupinu v době běhu projektu) respondenti opakovaně poukazovali na faktickou neexistenci lokalizace, a dotazovali se, kdy bude lokalizovaná aplikace konečně k dispozici. *„Byla [tedy] provedena hlasová syntéza na bázi systému Epos sestávající z kompletní definice jazykových pravidel systému Epos pro albánštinu včetně fonetické transkripce a prozodie a dále z jazykového inventáře pro albánštinu pro syntézu v časové oblasti metodou TDP, a že byl nahrán zároveň hlasový korpus nutný pro vytvoření inventáře syntézy, a že je syntéza zpřístupněna zdarma na webové stránce ke stažení k využití v široké škále přístrojů pro*

¹³ Tato změna je odůvodněna „novými zjištěními ze studijní cesty“. Předpokládáme tedy, že i když byla vstupní analýza provedena a – podle sdělení realizátora – průběžně konzultována i s místními i českými experty, potřeby komunity nebyly při tvorbě žádosti zmapovány dostatečně komplexně.

¹⁴ A to i vzhledem k tomu, že úspěšnost certifikace nebyla 100 %, tj. že ne všichni školení byli schopni projít závěrečným testováním, které bylo nutné pro získání certifikátu trenéra.

nevidomé“ (cit. Roční zpráva o projektu, ČvT, 2012), ale v praxi se tento výstup dosud neuplatnil, resp. bude nasazen až v září 2013. To je závažné zjištění, které výrazně snižuje prokazatelnost efektivnosti.

K efektivnosti studijní cesty do ČR je třeba pouze opakovaně podotknout, že byla zaměřena spíše na strategickou úroveň vedení KAN, než na běžné členy, kterým byly vyhrazeny výše uvedené (kulturní a společenské) akce. Toto rozdělení považujeme nicméně za pragmatické a v souladu s nastavením projektu. Výzkum zaměřený na členy komunity a vytvoření strategického plánu KAN je pak (opět) hodnoceno jako adekvátní a do budoucna přispívající k záměru projektu. Slabinou je nicméně omezení se na úroveň asociace, tj. nedostatečná hodnota dokumentu pro regionální pobočky. Lze si přitom představit i variantu, ve které by byly vytvářeny strategické plány právě pro pobočky, což by sice bylo pracné, ale vzhledem k jinak dostatečným vlastním kapacitám KAN (a často zcela nedostatečným kapacitám v pobočkách) by to rozhodně do budoucna vedlo k větší efektivnosti intervence.

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska efektivnosti (hodnoceno na škále nízká - N, spíše nízká - SN, spíše vysoká - SV, vysoká - V) :

Aktivita	Komentář	Hodnocení
Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu		
1.1 Založení a vybavení resource center [2P]	S ohledem na způsob výběru a distribuci techniky a vybavení je hodnocena efektivnost jako spíše vysoká.	SV
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+školení školiteli]	S ohledem na budování kapacit školitelů hodnocena efektivnost pozitivně, nicméně vzhledem k diskutabilní využitelnosti lektory (např. nedostatek finančních prostředků na opakování školení) je hodnocena efektivnost pouze jako spíše vysoká.	SV
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+školení školiteli]	dtto s poznámkou: Vzhledem k tomu, že orientace v prostoru je důležitou dovedností směřující k vyšší samostatnosti a je vhodné pro každou osobu z cílové skupiny, hodnoceno jako spíše vysoké i přes výhrady ke způsobu implementace.	SV
Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit se do sociálního a kulturního života		
2.1 Školení v informačních technologiích	Ve vazbě na aktivitu 1.2 hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí	Obecně hodnoceno jako vhodné, s ohledem na neexistenci prokazatelné vazby na pravidelný trénink u většiny typů aktivit (a tedy i nahodilost aktivit) ale hodnoceno jako spíše nízké.	SN
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině [nově doplněno]	S ohledem na posun v implementaci (tzn. zpoždění, které znemožnilo užití v praxi) hodnoceno z pohledu projektu jako spíše nízké.	SN

Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce		
3.1 Studijní cesta do ČR	Hodnocena jako spíše vysoká vzhledem k výměně zkušeností, znalostí a navázání partnerství a sdílení dobré praxe, i když jen na strategické úrovni.	SV
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu [obsahově změněno]	Vzhledem k provedené analýze a jejímu využití pro modifikovanou aktivitu 3.3 (strategie KAN) hodnocena relevance jako spíše vysoká.	SV
3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak.postižených osob na trhu práce [obsahově změněno]	dtto	SV

Udržitelnost - míra, resp. pravděpodobnost, pokračování pozitivních důsledků projektu pro cílovou skupinu po ukončení aktivit a financování ze strany donora/ realizátora.

Z pohledu udržitelnosti a vzhledem k jednotlivým aktivitám je možno uvést následující:

Co se týče vybavení, udržitelnost je problematická zejména vzhledem k provozuschopnosti po uplynutí záruční doby. V Kosovu totiž není poskytován prodej ani servis dodané techniky a vybavení. Pokud je navíc technika v majetku poboček, které jsou ve finanční tísní, nedá se předpokládat, že v případě nefunkčnosti dojde k jejich pozáruční opravě¹⁵ (nebo ne okamžitě). Dále je třeba vzít v úvahu zastarávání vybavení, a to nejen ve smyslu opotřebení vedoucí k nefunkčnosti, ale i zastarání softwaru a jeho uživatelského prostředí. To se projevuje zejména snížením uživatelské přívětivosti rozhraní, což může dále odrazovat (nové) uživatele. Lze tedy předpokládat, že se během několika let objeví opět nutnost dokoupení techniky, a to i vzhledem k předpokládanému nárůstu počtu členů KAN (resp. poboček) vzhledem k registraci pro účely získání státního příspěvku.

V rámci školení byli proškoleni jak lektori, tak členové KAN. Udržitelnost těchto dovedností je přitom plně odvislá od možnosti využít je v každodenní praxi; lze tedy předpokládat, že např. školení orientace v prostoru bude z tohoto důvodu vysoce udržitelné. Naproti tomu školení na braillovo písmo a technologie je zcela závislé na přístupu k (dodanému) vybavení a zároveň na informacích, které se takto ke zrakově postižené komunitě dostávají. Vzhledem k tomu, že možnosti tisku v braillovu písmu jsou velmi omezené¹⁶, vychází např. jen jeden časopis (vydáváný navíc jen díky podpoře KFOR), a to kulturně-bulvárního charakteru a s měsíční periodicitou. To samozřejmě dále omezuje zájem cílové skupiny o tento způsob získávání informací a zvyšuje oblibu audio (tj. audio knih nebo softwaru pro čtení z obrazovky). Technické vybavení s odpovídajícím rozhraním je ale dostupné jen omezeně („na pořadník“), což může dále odrazovat a vést z nepoužívání dovedností. U lektorů je pak schopnost učení závislá na finančních prostředcích, příp. na ochotě školit zadarmo. Z šetření v pobočkách přitom vyplynulo, že se školení až na výjimky již nekonají, že byly realizovány jen ve vazbě na projekt.

Poznámka: Na evaluované projekty by měl v blízké budoucnosti navázat projekt ZRS ČR zaměřený na hledání příležitostí pro zrakově postižené na trhu práce, a to pomocí jejich rekvalifikace. Do realizace projektu by se měla zapojit jak expertní skupina s prvotní identifikací příležitostí, tak následně skupina ze soukromého (a patrně i veřejného) sektoru, která by poskytla zpětnou vazbu a připomínky. Po nalezení konsenzu bude cílem projektu připravit akreditované rekvalifikační kurzy, které bude dále školit KAN. Tuto informaci uvádíme zejména proto, že je zřejmé, že další intervence nebude mířit na další nákup vybavení, ani např. na obdobnou podporu školících služeb lektorů vyškolených v rámci

¹⁵ Pozáruční servis je zajišťován firmou Spektra, jejíž zástupce vyškolil na místě kontaktní osoby z KAN pro řešení běžných oprav, údržby a aktualizací. To je možné vnímat pozitivně vzhledem k navázání lepších kontaktů s touto firmou, nicméně bez zajištění prostředků na opravy nejde o udržitelné řešení.

¹⁶ Kromě školy v Peji, zaměřující se výhradně na potřeby svých žáků, existuje jen jediná výrobní knih pro nevidomé a slabozraké (mj. umístěná také v Peji, fotodokumentace je v příloze). Proces převodu do Braillova písma a následný tisk je přitom velmi nákladný, a to zejména kvůli ceně papíru. Navíc jsou omezené kapacity tisku.

evaluovaného projektu, což má zásadní vliv na udržitelnost. Lze nicméně předpokládat, že se lektori v nějaké podobě zapojí do školení v rámci rekvalifikačních kurzů.

Co se týče akcí, podle informací KAN se podařilo na většinu z nich získat po skončení projektu prostředky, tzn. že budou moci být pořádány i další rok. Dlouhodobě ale není podpora zajištěna, a navíc, jak již bylo výše uvedeno, např. na sportovní tréninky nemají regionální pobočky prostředky ani zázemí, což dále problematizuje celý smysl jejich konání.

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska udržitelnosti (hodnoceno na škále nízká - N, spíše nízká - SN, spíše vysoká - SV, vysoká - V) :

Aktivita	Komentář	Hodnocení
Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu		
1.1 Založení a vybavení resource center [2P]	S ohledem na zastarávání a problémy s náklady na pozáruční opravy udržitelnost spíše nízká.	SV
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech [+školení školiteli]	S ohledem na budování kapacit školitelů hodnoceno pozitivně, nicméně vzhledem k diskutabilní využitelnosti lektory (např. nedostatek finančních prostředků na opakování školení) a využitelnost v každodenní praxi členů je hodnocena udržitelnost jako spíše nízká.	SV
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru [+školení školiteli]	dtto s poznámkou: Vzhledem k tomu, že orientace v prostoru je důležitou dovedností směřující k vyšší samostatnosti a je v praxi využívána každodenně, hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit do sociálního a kulturního života		
2.1 Školení v informačních technologiích	Ve vazbě na aktivitu 1.2 hodnoceno vzhledem k omezení školících aktivit jako spíše nízké.	SN
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí	Vzhledem ke schopnosti získat prostředky na pokračování v dalším roce hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině [nově doplněno]	Bude docházet k zastarání hlasové syntézy, nicméně relativně pomalu, což by mohlo umožnit dlouhodobé opakované využití (pokud bude řádně nasazeno v praxi, viz problémy efektivnosti a efektivity).	SV
Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce		
3.1 Studijní cesta do ČR	Bez možnosti opakovat bez podpory donora, nicméně získané zkušenosti a kontakty budou bezesporu využity.	SV
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu [obsahově změněno]	Analýza bude rychle zastarávat vzhledem k turbulentní povaze prostředí (a to i díky novému zákonu a souvisejícím změnám), přičemž aktualizace nebo navázání na zjištění se dá očekávat v rámci připravovaného projektu ZRS ČR zaměřeného na podporu zaměstnanosti.	V

3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak.postižených osob na trhu práce <i>[obsahově změněno]</i>	Strategie organizace je vytvořena až do roku 2018 a vzhledem k podstatným změnám, kterými organizace i prostředí prochází, je její udržitelnost předpokladatelná.	V
---	---	---

Dopady - pozitivní i negativní, přímé i nepřímé a zamýšlené i nezamýšlené důsledky rozvojové intervence pro cílovou skupinu a v partnerské zemi obecně; u kritéria dopadů se musí evaluace důkladně zabývat také vnějšími vlivy prostředí, ve kterých byl projekt realizován.

Lze uvést následující dopady identifikované v přímé vazbě na konkrétní aktivity projektu:

Analýza konkrétních jednotlivých aktivit projektu z hlediska dopadů (hodnoceno na škále nízká - N, spíše nízká - SN, spíše vysoká - SV, vysoká - V)

Aktivita	Komentář	Hodnocení
Výstup: 1. Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu		
1.1 Založení a vybavení resource center <i>[2P]</i>	Vytvoření veřejných míst, kde je koncentrována technologie, tzn. umožněn přístup k informacím a jejich výměně.	V
1.2 Školení pro školitele IT a čtení a psaní v braillově písmu v resource centrech <i>[+školení školiteli]</i>	Budování kapacit nově vyškolených lektorů. Získání nových znalostí a dovedností u všech účastníků školení (s různou mírou udržitelnosti a praktické použitelnosti).	SV
1.3 Školení školitelů v orientaci v prostoru <i>[+školení školiteli]</i>	dtto (s vysokou mírou udržitelnosti)	SV
Výstup: 2. Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit se do sociálního a kulturního života		
2.1 Školení v informačních technologiích	Ve vazbě na aktivitu 1.2 hodnoceno jako spíše vysoké.	SV
2.2 Pořádání kulturních a sportovních akcí	Socializace a mobilita. Potenciálně i zvýšená motivace k výkonu, která je ale omezována (ne)možností tréninku.	SV
2.3 Vytvoření hlasové syntézy v albánštině <i>[nově doplněno]</i>	Vytvoření nástroje/produktu, který může při vhodné implementaci sloužit široké (albánsky mluvící) veřejnosti; dopad v rámci projektu nízký vzhledem k omezenému použití.	N
Výstup: 3. Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce		
3.1 Studijní cesta do ČR	Socializace a mobilita. Přenos know-how, znalostí a sdílení příkladů dobré praxe. Posílení mezinárodní spolupráce.	SV
3.2 Výzkum zaměřený na příležitosti na pracovním trhu <i>[obsahově změněno]</i>	Zmapování stavu, potřeb a problémů komunity jako klíčový prvek pro schopnost nastavení strategie KAN, přípravu projektů a jejich úspěšnou implementaci.	SV
3.3 Tvorba strategie na podporu uplatňování zrak.postižených osob na trhu práce <i>[obsahově změněno]</i>	dtto	SV

Zohlednění průřezových principů

A) Řádná (demokratická) správa věcí veřejných:

Zvolený princip školení, postavený na tvorbě nových interních lektorských kapacit, je možné vnímat jako příklad řádného (demokratického) přístupu ke vzdělávání, otevírajícího příležitosti cílové skupině (oproti přístupu, který staví na koncentraci znalostí a moci v rukách úzké skupiny „expertů“). Jako nedostatečná je naopak hodnocena míra zapojení cílových skupin - členů - na regionální úrovni, konkrétně již zmiňovaná nedostatečná práce a zohlednění konkrétních potřeb konkrétních osob v kontextu zapojení do aktivit projektu (vč. například formulace osobních plánů rozvoje a poskytnutí aktivit/školení na míru). Výjimku tvoří výzkumná aktivita provázaná s tvorbou strategie KAN, kde byli respondenti aktivně přizváni a informačně vytěženi. Zároveň se díky resource centrům otevírají cílové skupině možnosti aktivně se informovat o dění kolem sebe a dále se aktivně zapojovat (i kdyby jen virtuálně), což doposud mohli jen v míře omezené a většinou zprostředkovaně čili ne nezávisle.

MÍRA ZOHLEDNĚNÍ SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

B) Šetrnost k životnímu prostředí a klimatu:

Budováním interních školících kapacit a resource center v pobočkách byly vytvořeny mimo jiné přístupy ke (globálním) informačním zdrojům. V kombinaci s využitím technologií postavených na ne-papírovém přenosu informací (audio výstup, braillovský řádek ad.) tak může docházet k pozitivnímu dopadu na životní prostředí, zejména jde o - v případě Kosova - dopravu papíru pro braillovské tiskárny ze Skandinávie. Na straně druhé, vzhledem např. k realizaci zahraniční letecké cesty do ČR byla zanechána velmi významná ekologická stopa. Celkově je však třeba hodnotit projekt jako spíše šetrný, a to vzhledem k tomu, že nedošlo k realizaci aktivit významně dlouhodobě životní prostředí narušujících.

MÍRA ZOHLEDNĚNÍ SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

C) Dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen:

Tento princip nebyl v rámci projektu explicitně řešen, neobsahuje žádnou aktivitu specificky zaměřenou např. na zvýšení povědomí o (lidských) právech nebo na rovnost mužů a žen, i když je např. diskriminace žen v Kosovu identifikovaným problémem. Obecně lze ale říci, že podpora znevýhodněné cílové skupiny směrem k jejímu vyššímu zapojení do aktivit ve společnosti (ať již díky podpoře nezávislosti v orientaci nebo v nezávislosti v přístupu k informacím) směřuje k podpoře lidských práv. Z tohoto pohledu je projekt třeba vnímat jako vysoce relevantní a na lidská práva zaměřený. Ze statistik účasti na školeních pak vyplývá, že se projektových aktivit obecně účastnili ve větší míře muži a realizovaných školení IT se například zúčastnili muži téměř výhradně. Realizátor (ČvT) nicméně deklaroval, že podnikl kroky k tomu, aby se do aktivit zapojily více ženy, což vedlo k vyššímu zastoupení zejména v kurzu prostorové orientace.

MÍRA ZOHLEDNĚNÍ SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

Vnější prezentace (vizibilita) v partnerské zemi

Přímá vnější propagace projektu nebyla v rámci projektových aktivit na úrovni regionálních poboček příliš významná, nešla nad rámec standardního označení darované techniky viditelným logem ČRA a případně umístěním loga nad vchodem do pobočky (např. v Djakově). Přesto je povědomí o ZRS ČR v rámci komunity nevidomých značné, a to právě s ohledem na distribuci vybavení trvalé povahy, které je umístěno ve většině případů ve společných prostorách nebo speciálních kabinetech s výpočetní technikou (často jedinou, kterou mají). Zároveň byla otevírání dílčích resource center spojena s mediálním zájmem, a tedy i veřejnou prezentací. Projekt jako celek je pak vnímán jako další z významných kroků, které byly díky ZRS ČR v průběhu let v Kosovu ve prospěch cílové skupiny a KAN podniknuty. To znamená, že jsou výsledky a výstupy podpory integrální součástí prezentací KAN jako celku, viz např. výsledky průzkumu mezi cílovou skupinou nebo prezentace vůči

státní správě. S ohledem na dlouhotrvající působení ZRS ČR navíc KAN vytvořila v lednu 2013 nad rámec projektu přehlednou dvoujazyčnou (anglicko-albánskou) monografii s názvem „*Support of the Czech Development Agency, through the Embassy of the Czech Republic, during the years with special programs, in the interest of the blind community in Kosovo*“. O konkrétních distribučních kanálech této publikace se nepodařilo zjistit dostatek informací, ale evidentně slouží jako součást propagačních materiálů KAN. Další výstup, který mohl sloužit jako propagace ZRS ČR, je Strategický plán KAN; nicméně, informace o donorovi v tomto dokumentu bohužel chybí.

MÍRA ZOHLEDNĚNÍ SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

5 Závěry evaluace

Česká přítomnost v regionu je hodnocena pozitivně, a to vzhledem k předchozím diplomatickým i rozvojovým aktivitám ČR v oblasti, vzhledem k potřebnosti intervence v dané cílové skupině, též vzhledem k poměrně malému zájmu o tuto problematiku ze strany jiných organizací a vzhledem k českým zkušenostem v oboru. Česko má přitom odborný, finanční i organizační potenciál aplikovat projekty rozvojové spolupráce zaměřené na minoritu nevidomých a slabozrakých i v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Projekt měl pozitivní vliv na cílovou komunitu především díky tomu, že umožnil vznik resource center zpřístupňujících techniku a vybavení v regionálních pobočkách. Přestože nebyla zdaleka pokryta poptávka v pobočkách, významnou je již samotná možnost tyto si vyzkoušet. Navíc byli z řad cílové skupiny vyškoleni regionální lektori, kterým bylo po získání certifikace umožněno nastoupit na krátkodobé placené lektorské místo a školit zrakově postižené to, co se právě naučili. Tento postup je zásadním dopadem projektu i proto, že v sobě nese silné prvky empowermentu, kdy byli zrakově postižení přímo zapojeni do realizace projektu. Kromě toho byly realizovány sportovní a kulturní akce s cílem zvýšit návštěvnost center aktivizací členů a posílit socializaci a mobilitu. Zároveň byla v návaznosti na studijní cestu do ČR a výzkum mezi členy v reakci na novou legislativu o nevidomých vytvořena strategie KAN do roku 2018, a to jako náhrada za původně plánovaný strategický plán, jehož vytvoření by vzhledem k novému rámci nepřineslo očekávaný výsledek.

Projekt jako celek hodnotíme vysokou relevancí, a to zejména pro jeho zaměření na komplex relevantních oblastí. Na jedné straně zajištění vybavení, školení školitelů pro práci s tímto vybavením a školení těmito školiteli; na straně druhé dlouhodobě relevantní strategická podpora zajištěním hlasové analýzy, výzkumu cílové skupiny a strategie KAN. Je ale třeba podotknout, že ambiciózní záměr a vysoké cíle intervence kontrastují s dosaženými výsledky, kde nacházíme řadu nedostatků (viz další kritéria). A dále, že existují oblasti, které lze hodnotit z pohledu intervence jako obdobně prioritní/relevantní; zejména jde o intervence v oblasti i) (integrovaného) školského vzdělávání, ii) systému prevence a obecně iii) zkvalitňování sociální péče. Tyto oblasti přitom nejsou dlouhodobě ZRS ČR reflektovány (kromě - opět - dodávek vybavení), na rozdíl např. od oblasti podpory změny politik („policy“) a advocacy, viz projekty na podporu samostatného nezávislého uplatnění volebního práva a nového zákona o nevidomých.

MÍRA RELEVANCE SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

Dodávky vybavení a služeb nebyly cenově nadhodnoceny a počty a rozsah dodané techniky a vybavení se pohybuje na minimální úrovni v souladu s cílem vytvořit resource centra, tzn. zejména zaškolovat cílovou skupinu. Zaměření části výdajů na budování kapacit školitelů bylo opodstatněné a v rozsahu odpovídajícímu požadavkům a kapacitám cílové skupiny a KAN a vzhledem k nastavení interního hodnocení kvality. Obdobně lze říci, že prostředky na strategické nástroje (výzkum, strategie KAN a v neposlední řadě i dodatečně realizovaná lokalizace hlasové syntézy) byly přiměřené a využité hospodárně. Přesto lze uvažovat o efektivnějším využití prostředků ve chvíli, kdy by nákupu techniky a vybavení předcházela komplexní průzkum potřeb a kapacit cílové skupiny a regionálních poboček KAN, kterými KAN nedisponovala a dosud nedisponuje. To by ale vyžadovalo jeho zpracování buď i) před zahájením projektu ze strany KAN či realizátora nebo ii) v rámci

úvodní/přípravné fáze projektu (např. v kombinaci s prováděným výzkumem zaměřeným na konkrétní příslušníky cílových osob).

MÍRA EFEKTIVITY SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

Projekt jako celek hodnotíme spíše vysokou efektivností. Důvodem je opět neprokazatelná vazba na reálné potřeby a výchozí situaci cílové skupiny, tzn. příliš plošné a nespecifické zaměření dílčích aktivit (budování resource center, školení školitelů a školení samotná). Strategické aktivity a aktivity doplňkové (např. zahraniční návštěva v ČR) naopak hodnotíme jako v daném čase a kontextu za velmi přínosné, i když zaměřené často pouze na budování institucionálních kapacit KAN nebo na vybrané osoby z vedení KAN, ne na konkrétní členy z regionálních poboček. Jako do jisté míry problematické pak hodnotíme i) pořádání akcí, a to vzhledem k tomu, že nebyly dostatečně provázány s aktivitami v regionálních pobočkách; a dále ii) vytvoření hlasové syntézy, protože nebyla zcela dokončena a v praxi plně využita za dobu realizace projektu a má být plošně nasazena až nyní.

MÍRA EFEKTIVNOSTI SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

Obecně lze shrnout, že je udržitelnost projektu nižší, a to vzhledem k prokazatelnému ukončení školících aktivit v regionálních pobočkách z nedostatku prostředků a díky postupnému očekávatelnému zastarávání techniky a vybavení. Je nicméně pravděpodobné, že se podaří např. současné lektory přeškolit na lektory zapojené do rekvalifikačních kurzů ve vazbě na další projekty a legislativní rámec. Ostatní aktivity, včetně vytvoření strategických dokumentů, přitom dokázaly získat prostředky na své pokračování (např. sportovní akce) a obecně přispěly k posílení pozice KAN (např. strategický plán KAN). V rámci udržitelnosti přesto zůstává zásadní systémový problém poboček KAN, a to v podobě dlouhodobě nedostatečné kapacity na realizaci školících ad. aktivit (a to na jiné než dobrovolné bázi).

MÍRA UDRŽITELNOSTI SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

V rámci projektu bylo dosaženo pozitivních dopadů zejména u těch skupin, které jsou zapojeny do vzdělávacího procesu (žáci a absolventi školy v Peji a univerzitní studenti), tj. ti, kteří postupně získali kladný vztah k IT technice, a kteří jsou schopni využívat např. kabinet umístěný v Národní knihovně. Využívání IT jim pomáhá zejména překonávat bariéry v přijímání a předávání informací. Na jednotlivých pobočkách pak nyní slouží technologie – podle našich zjištění – pouze úzké skupině zrakově postižených. Konkrétně jde o ty, kterým se i) podaří získat pomoc školitele; a dále ii) kteří jsou vybaveni kromě IT dovednostmi také jazykově, tj. jsou např. schopni samostatně komunikovat s technikou anglicky. Cesta nastíněná tímto směrem je ale obrovským přínosem. Mezi další dopady lze samozřejmě započítat lepší prokazatelnost stavu a dostupných informací o cílové skupině (díky provedení výzkumu) nebo posílení pozice KAN díky získání know-how a strategickému ukotvení jejích aktivit (díky zahraniční návštěvě a strategickému plánu).

MÍRA DOPADŮ SE HODNOTÍ JAKO SPÍŠE VYSOKÁ.

Z průřezových principů ZRS ČR byla kladně vyhodnocena zejména řádná správa věcí veřejných, a to díky kombinaci zapojení cílových skupin do role lektorů a dále díky zpřístupnění informací v resource centrech. Šetrnost k životnímu prostředí a klimatu byla vzhledem k typu aktivit vysoká. Projekt jako celek je pak jednoznačně zaměřen na podporu lidských práv. Jako problematické se nicméně ukazuje dodržování rovnosti mužů a žen, zejména v kontextu účasti na školeních. Vizibilita projektu byla značná, a to díky synergii s dalšími projekty ZRS ČR a s aktivitami KAN obecně.

Míra zohlednění principu:

- **řádné (demokratické) správy věcí veřejných se hodnotí: spíše vysoká.**
- **šetrnosti k životnímu prostředí a klimatu se hodnotí: spíše vysoká.**
- **dodržování lid. práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen se hodnotí: spíše vysoká.**
  - **vizibility se hodnotí: spíše vysoká.**

V rámci evaluace se též podařilo zjistit, že bylo velmi důležité dotovat nevidomé a slabozraké z vesnic dojezdy do lokálních center. Byť jde o velmi drobné eurové položky, tak i tak drobný výdaj, jako je náklad na cestu do lokálního centra, může být nepřekonatelnou překážkou. Lze dále shrnout, že projektové aktivity byly vybrány z celého systému péče a pomoci zrakově postiženým v Kosovu

nahodile a nepředstavují systémové řešení problémů této minority. Pro docílení významné změny by bylo nutné systematicky a dlouhodobě intervenovat v následujících oblastech:

- sociální práce mezi těžce zrakově postiženými občany včetně jejich vyhledávání a kontaktování (v čemž by měl částečně pomoci nový zákon přiznávající výhody);
- základní poradenství (orientace) o možnostech kompenzace zrakového handicapu i o možnosti jeho minimalizace a poskytovatelích služeb takto postiženým lidem
- speciální sociální poradenství (právní normy a výhody vyplývající zrakově postiženým) a pracovně právní poradenství (podpora zaměstnanosti nevidomých a slabozrakých občanů – spolupráce se státní správou, realizace rekvalifikačních kurzů)
- odborná socioterapeutická činnost realizovaná v pobočkách, které budou fungovat jako aktivizační kluby
- technické poradenství při výběru pomůcek pro zpracování informací včetně zácvičku obsluhy těchto zařízení
- rozvoj dovedností získaných v programu základní sociální rehabilitace (celoživotní doškolení)
- odstraňování architektonických a informačních bariér pro těžce zrakově postižené
- vydávání informačních časopisů v braillově písmu, zvukové podobě, zvětšeném černotisku a digitálně
- poskytování služeb osobní asistence (průvodcovská a předčitatelská služba)
- provozování informačního systému a knihovny pro nevidomé
- organizovat volnočasové aktivity v oblasti kulturní i sportovní
- osvětlování problematiky zrakově postižených v tisku, v médiích, na různých akcích – získávání sympatií většinové společnosti

Evaluované projektové aktivity nemohly s ohledem na harmonogram výrazně reagovat na novou legislativní úpravu, která poskytuje služby pro kategorii osob se ztrátou zrakových funkcí v rozsahu 95 % až 100 %. Je ale obecně známo, že ztráta zrakových funkcí nad 60 % je hranicí, která znevýhodňuje těžce zrakově postižené a působí psychosociální problémy. Do budoucna je tedy vhodné zaměřit se na rekategorizaci stupňů zrakového postižení, resp. změnu legislativního ukotvení systému jejich podpory tak, aby se minimalizovalo znevýhodnění při začleňování do běžné společnosti u všech kategorií zrakově postižených. Je přitom symptomatičké, že po přijetí zákona o nevidomých se KAN přejmenovala z „Kosovské asociace nevidomých a slabozrakých“ na „Kosovskou asociaci nevidomých“. Zaměření se (výhradně) na státem podporované osoby je ale třeba vnímat jako nežádoucí.

Jako klíčová se ukazuje role služeb péče a prevence pro zrakově postižené, která by měla fungovat na základě 3 pilířů: odbornost, komunikace, nezávislost.

- odbornost – zajištění přístupu a dovedností při používání speciálního softwaru a hardwaru, a to nejprve ve školském systému; dostupnými by se měly stát zejména čtečky obrazovky, digitální lupy, textové editory, webové vyhledávače, prostředí sociálních sítí ad.; přitom pomůcky by se měly stát trvalým majetkem zrakově postižených, což jim usnadní nejen přístup k informacím, ale následně i pracovní uplatnění.
- komunikace – překonávání jazykových bariér, tj. zejména výuka angličtiny a vytvoření lokalizovaného softwaru; dále pak posílení důrazu na individuální komunikaci, a to především v oblasti sociálního a psychologického poradenství.
- nezávislost – nácvik základních disciplín sociální rehabilitace z oblasti vaření, nakupování, péče o oblečení (praní, žehlení), úklid domácnosti, nácvik podpisu, rozeznávání peněz. Tento aspekt zatím projekty ZRS nebyl řešen vůbec (ač je primární), přitom ho lze realizovat s minimálními náklady (zaměření na jednoduché pomůcky) a byl by prospěšný především pro kosovské zrakově postižené ženy.

Dále je nutné vzít v úvahu, že cesta k integraci nevidomých a slabozrakých osob do společnosti bude dlouhá a komplikovaná, a to i z důvodu nerovnoprávného postavení žen a mužů v Kosovu a s ohledem na problematiku etnických skupin. Tyto aspekty musí budoucí projekty brát v úvahu.

Poznámka: Specifická je situace v pobočkách KAN, které spadají do regionů srbské menšiny. V rámci evaluace byla provedena evaluační návštěva a rozhovory v Gracanici a setkání se zástupci ze severní Mitrovice (na doporučení jejich a ZÚ mimo toto území). V Gracanici, která nedisponuje odpovídajícími prostory ani vybavením (viz fotografická příloha) byla evidentní izolace místní zrakově postižené komunity. Mezi klíčové problémy přitom řadili zejména nemožnost umístit nevidomé děti do odpovídající školy, a to proto, že škola v Peji výuku v srbštině nepodporuje ani nenabízí v jiné (např. externí) podobě. Integrace do běžné školy naráží na nevělu vedení a odeslání do školy pro nevidomé v Bělehradu je pro ně (i z finančních důvodů) nemožné. Situace v severní Mitrovici je odlišná v tom, že všechny zrakově postižené děti se automaticky zařazují do Bělehradské školy, a to i proto, že není volný průjezd z území severní Mitrovice do Kosova (bez speciální poznávací značky to není možné). Situaci v tamní pobočce nebylo možné ověřit, nicméně podle sdělení zástupců pobočky se právě stěhují do nových prostor... Každopádně formálně jsou jako organizace členy KAN i Srbské asociace nevidomých. Co se týče zákona o nevidomých, jeho platnost se samozřejmě vztahuje na celé území Kosova; to znamená, že i nevidomí ze severní Mitrovice, Gracanice ad. míst žádají o státní příspěvek a musí se dostavit na kontrolní vyšetření a před odbornou komisi do Prištiny¹⁷.

Celkové zhodnocení projektu vzhledem k matici logického rámce je uveden níže, přičemž kurzívou je doplněn komentář evaluátorů.

	Popis projektu (intervenční logika)	Objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory)	Zdroje ověření ukazatelů	Předpoklady a rizika (klíčové externí faktory ovlivňující průběh a úspěšnost projektu)
Záměr	Dlouhodobý dopad projektu – širší rozvojový záměr, ke kterému projekt přispívá	Jakým způsobem bude měřeno dosažení záměru projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni záměru	
	Podpořit integraci osob se zrakovým postižením do společnosti v Kosovu	<i>Chybějící indikátor znemožňuje ověřit dosažení záměru.</i>		
Cíle	Očekávaný cílový stav (zlepšení situace, pozitivní změna)	Jakým způsobem bude měřeno dosažení cílů projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni cílů	Předpoklady, které musí být splněny, aby splnění cílů mohlo vést k dosažení záměru
	Zlepšení podmínek zrakově postižených osob pro jejich integraci do společnosti v Kosovu <i>Ke zlepšení podmínek pro integraci došlo, s výhradami ke způsobu implementace.</i>	1500 lidí se zrakovým postižením získá přístup k integračním službám <i>Indikátor neodpovídá komplexnosti cíle ani variabilitě výstupů; převod na „možnost využít aspoň jedné podpůrné integrační aktivity“ nereflektuje aspekt zlepšení.</i>	Počty návštěvníků resource center <i>Ve vazbě na indikátor je zdroj nevhodný. Počet návštěv nereflektuje počet přístupů ke službám ani použitelnost v praxi (aspekt reálného zlepšení podmínek).</i>	

¹⁷ Pro nevidomé ze severní Mitrovice byl místní pobočkou veřejné správy vypraven speciální autobus, který je odvezl na kontrolní vyšetření a zpět.

Výstupy	Konkrétní produkty projektu	Jakým způsobem budou měřeny výstupy projektu - indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni výstupů	Předpoklady, které musí být splněny, aby výstupy projektu byly využity k naplnění cílů
Výstup 1	Založena a vybavena resource centra pro zrakově postižené v Kosovu <i>Centra byla zřízena a vybavena, i když jejich praktické fungování je velmi rozdílné. V rámci výstupu jsou nadbytečně uvedena i školení školitelů, která úspěšně proběhla, ale které by bylo vhodnější přesunout do samostatného výstupu.</i>	9 resource center poskytuje integrační služby osobám se zrakovým postižením Vyškoleni 10 školitelů zrakově postižených osob v oblasti orientace v prostoru a IT technologií <i>Redukce na počet proškolených IT (při existenci 3 kurzů).</i>	Počty návštěvníků resource center, prezenční listiny školení	Zrakově postižení mají možnost využívat resource centra <i>Není počítáno s tím, že nestačí centrum pouze navštívit, tj. že je třeba i školitel, resp. zdrojů na ně. To se ukázalo jako problematické např. vzhledem k neopakování některých kurzů.</i>
Výstup 2	Osoby se zrakovým postižením v Kosovu zvýší své kompetence umožňující jim se začlenit do sociálního a kulturního života <i>Proškolení školitelů proběhlo, a to s různou mírou vhodnosti školení pro účastníka.</i>	320 zrakově postižených osob získá kompetenci využívat informační technologie za využití Braillova písma Cca 200 zrakově postižených osob se účastní kulturních a sportovních akcí <i>Redukce na počet proškolených IT (při existenci 3 kurzů).</i>	prezenční listiny školení, fotodokumentace	<i>Chybí předpoklad, zejména ve vazbě na proškolení lektorů a jejich certifikaci, tj. „Proškolení dostatečného počtu kvalitních lektorů z řad cílové skupiny“</i>
Výstup 3	Vytvořena strategie na podporu uplatňování zrakově postižených osob na trhu práce <i>Bylo vhodně nahrazeno strategií KAN; ostatní aktivity (návštěva v ČR a výzkum) proběhly.</i>	Strategie vytvořena se zapojením kosovské státní správy, nevládních organizací a zahraničních expertů	Výzkum, strategie	Politické klima v Kosovu umožní přijetí strategie a její implementaci kosovskou vládou <i>Tento předpoklad nebyl splněn, proto došlo ke změně.</i>

6 Doporučení

A) doporučení k projektové tematice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi

A1) Podpořit spolupráci městských a místních organizací (poboček) s KAN při vytváření personální struktury pro zajištění kvalifikovaných služeb pro zrakově postižené, a to včetně služeb zaměřených na akreditované rekvalifikace.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: V současné době nemají regionální pobočky dostatek kapacit na to, aby mohly poskytovat kvalifikované služby zrakově postiženým; mimo rámec projektové podpory se omezují na dobrovolné aktivity s nízkou přidanou hodnotou. Ve vazbě na budování centra služeb KAN (zaměřeného do budoucna mimo jiné na poskytování profesionálních služeb pro zrakově postižené na základě akreditované rekvalifikace) by tedy měla být podpořena spolupráce poboček a KAN, a budování dostupné sítě kvalitních a kvalifikovaných služeb.

A2) Podpořit aktivity směřující ke změně zákona o nevidomých, konkrétně pak dosáhnout rekategorizace zrakově postižených s cílem poskytnout podporu i těm, kteří mají méně než 95 % ztrátu zraku

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Jako velmi problematické se ukazuje znění zákona o nevidomých, které bere v úvahu (a poskytuje finanční podporu) pouze osobám s velmi vysokým % ztráty zraku. Přitom již od 60 % ztráty zraku jde o těžké zrakové postižení způsobující psychosociální problémy.

A3) Postupně vytvářet podmínky pro běžné používání elektronických kompenzačních pomůcek a přibližovat se tak úrovni zemí EU

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Průběžně investovat do aktivit směřujících ke zpřístupnění techniky širokého okruhu zrakově postižených, a to pro osobní využití. Intervence tohoto typu ale musí vycházet z konkrétní identifikované potřeby konkrétní cílové skupiny, cílem doporučení není další plošná intervence.

A4) Zaměřit se na lokálně specifická šetření s cílem umístit na trh práce konkrétní zrakově postižené osoby; podpora pozitivních vzorů a příkladů úspěšné integrace na trh práce.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA, realizátor

Odůvodnění: Počet zaměstnaných zrakově postižených osob je velmi malý, a to i vzhledem k vysoké nezaměstnanosti země. Bylo by proto vhodné podpořit regionální pobočky v mapování možností uplatnění jejich členů na trhu práce, a to i s cílem podpory a zviditelnění vzorů pro ostatní členy komunity.

B) doporučením procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.

B5) U projektů vyžadovat detailní vstupní analýzu situace, a to nejen na úrovni národní, ale i na úrovni regionální; pokud taková analýza není k dispozici nebo nemůže být kvůli náročnosti šetření vytvořena, vyžadovat její provedení v úvodní fázi projektu.

Adresát: MZV, ZÚ, ČRA

Odůvodnění: Na příkladu tohoto evaluovaného projektu se ukazuje, že nedostatečná znalost reality v regionech může vést k významnému snížení efektivnosti a udržitelnosti jinak relevantních aktivit. Šetření tohoto typu může zároveň vést k identifikaci dalších problémů a prioritních témat relevantních pro ZRS. Rozsah šetření je samozřejmě nutné vhodně uzpůsobit délce projektu, jeho zaměření a celkovým nákladům projektu.

Typ/ úroveň doporučení	Doporučení	Hlavní adresát	Stupeň závažnosti
A) doporučení k projektové tematice a pokračování ZRS v daném sektoru a zemi	A1) Podpořit spolupráci městských a místních organizací (poboček) s KAN při vytváření personální struktury pro zajištění kvalifikovaných služeb pro zrakově postižené, a to včetně služeb zaměřených na akreditované rekvalifikace.	MZV, ZÚ, ČRA, realizátor	1
	A2) Podpořit aktivity směřující ke změně zákona o nevidomých, konkrétně pak dosáhnout rekategorizace zrakově postižených s cílem poskytnout podporu i těm, kteří mají méně než 95 % ztrátu zraku	MZV, ZÚ, ČRA, realizátor	1
	A3) Postupně vytvářet podmínky pro běžné používání elektronických kompenzačních pomůcek a přibližovat se tak úrovni zemí EU	MZV, ZÚ, ČRA, realizátor	3
	A4) Zaměřit se na lokálně specifická šetření s cílem umístit na trh práce konkrétní zrakově postižené osoby; podpora pozitivních vzorů a příkladů úspěšné integrace na trh práce.	MZV, ZÚ, ČRA, realizátor	3
B) doporučením procesního a systémového charakteru s potenciálně obecnou platností v ZRS.	B5) U projektů vyžadovat detailní vstupní analýzu situace, a to nejen na úrovni národní, ale i na úrovni regionální; pokud taková analýza není k dispozici nebo nemůže být kvůli náročnosti šetření vytvořena, vyžadovat její provedení v úvodní fázi projektu.	MZV, ZÚ, ČRA	2

7 Přílohy evaluační zprávy

Příloha 1 - Seznam zkratk

KAN – Kosovská asociace nevidomých a zrakově postižených

ČvT – Člověk v tísni, o. p. s.

ZÚ – český zastupitelský úřad v Prištině

MZV ČR – Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

ČRA – Česká rozvojová agentura

ZRS – zahraniční rozvojová spolupráce

Příloha 2 - Seznam prostudovaných dokumentů, příp. též dřívějších evaluačních zpráv v dané tématice a odborné literatury

Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo. *Strategic Planning for the Kosovo Association of the Blind and Partially Sighted 2013-2018*. 2012

Raporti kombetar mbi statusin e te verberve ne kosove [v albánštině, “Národní zpráva o stavu nevidomých v Kosovu”]. 2013 (draft)

Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo. *Support of the Czech Development Agency, through the Embassy of the Czech Republic, during the years with special programs, in the interest of the blind community in Kosovo*. Prishtina, January 2013

Příloha 3 - Seznam interview a skupinových diskusí (fokusních skupin) v ČR a partnerské zemi

Česká republika:

- Ondřej Nádvorník - Člověk v tísni, o. p. s., projektový manažer realizátora
- Lucie Nečasová, Ivana Pejic Povolná - Česká rozvojová Agentura
- Jiří Knitl - Bývalý pracovník ČRA
- Janina Hřebíčková - Ministerstvo zahraničních věcí ČR, bývalá velvyslankyně v Kosovu
- Jan Šnyrych - školitel, firma Spektra

Kosovo:

- Jana Kálmán (zástupce velvyslance), Behar Zoginai (poradce) – český ZÚ v Prištině
- Habit Hajredini - Kancelář ministerského předsedy Kosova, Koordinátor lidských práv ve Vládě Kosovské republiky a ředitel Kanceláře pro dobrou správu věcí veřejných (good governance), lidská práva, rovné příležitosti a genderové otázky
- Natyra Zhjeqi – People in Need (pobočka Člověka v tísni v Kosovu)
- Eliška Slavíková – bývalá vedoucí mise ČvT v Kosovu
- Bujar Kadriu - President, Mexhit Foniqi - Director of Administration, Daut Tishuki - Director of Service Center, Shkendije Kurti - Financial Officer, Gresa Limani - Project Officer, Valdet Hajdini - Legal Officer - Asociace zrakově postižených v Kosovu
  - Pobočky: Gjilan, Ferizaj, Djakova, Prizren, Priština, Mitrovica (mimo pobočku), Gracanica; zároveň také: výroba materiálů pro nevidomé a slabozraké v Peji
- Xavit Kastrati – ředitel školy pro nevidomé v Peji

PŘÍLOHA 4 - tabulka vypořádání (zásadních) připomínek referenční skupiny, gestora a realizátora

Věc	Komentář	Vypořádání
Shrnutí	musí viditelně obsahovat souhrnné závěry (stupně) ke všem kritériím DAC.	Doplněno.
Zjištění versus Závěry u jednotlivých evaluačních kritérií	shrnující argumentace a závěrečný výrok ke kritériu (např. „spíše nízká“) patří dle Osnovy EZ do ZÁVĚRŮ. Závěry také mají být strukturovány primárně dle kritérií DAC; nicméně uvedený shrnující komentář je též hodnotný, tj. doporučujeme zkombinovat obojí.	Text upraven a přestrukturován.
Vytvoření hlasové syntézy	Hlasová syntéza byla v první verzi dokončena v roce 2012. Při testování nevidomými v Kosovu v roce 2013 byly opakovaně zjištěny různé nedostatky. Proto byla syntéza zhotovitelem několikrát opravována. Z tohoto důvodu bylo zadrženo její šíření cílové skupině, aby se jim nedostala nedokonalá a méně kvalitní verze. V současné době (polovina září 2013) je již opravená verze plně funkční a distribuuje se nevidomým v Kosovu.	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Výběr a distribuce vybavení	Vybavení bylo vybráno a distribuováno na základě požadavků a konzultací s jednotlivými pobočkami KAN a českých i kosovských expertů	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Školení školitelů a nevidomých a jeho využití	Lektoři budou využiti v dalším navazujícím projektu a kosovská vláda má na základě zákona povinnost financovat další rekvalifikační vzdělávání nevidomých. Projekt nemohl uspokojit všechny vzdělávací požadavky a potřeby nevidomých, avšak zaměřil se na školení, která jsou velmi relevantní pro valnou většinu nevidomých.	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Udržitelnost - školení	Opakování školení a využití školitelů bude zajištěno v navazujícím projektu a kosovskou vládou. Využitelnost v praxi považujeme za vysokou zejména z hlediska možnosti získávání informací a komunikace na internetu	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Životní prostředí/klima	Je souhrnný stupeň „N“ přiměřený v situaci, kdy realizátor možná nevyužil všechny příležitosti k šetrnosti, na druhou stranu se ale nedopustil žádného evidentně zbytečného či zásadně škodlivého zatížení ŽP? Obzvlášť když letecká cesta do ČR nepochybně napomohla naplňování výstupů.	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Lidská práva/gender	Je třeba okomentovat i zohlednění lidských práv, nejen genderu. Dáváme tudíž ke zvážení přehodnocení stupně „SN“ – projekt podpořil LP nevidomých jako znevýhodněné skupiny (dle názoru MZV-ORS).	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.
Vizibilita	Evaluace nebere v úvahu ani mediální výstupy v tištěných médiích, ani konference/workshopy (např. prezentace výzkumu) pořádané pro zástupce místních úředníků a mezinárodní donorské komunity. KAN pořádala několikrát do roka oficiální prezentace výstupů projektů financovanými ČR.	Informace byla zohledněna; text a hodnocení upraveno.

PŘÍLOHA 5 - shrnutí zprávy v anglickém jazyce

Summary

The object of evaluation is a two-year project "Support of the integration of the visually impaired persons in Kosovo", which took place between 2011 and 2012 (through the grant), and the project "Support of the integration of blind and partially sighted people in society II" in 2012. The second project was a public contract. The responsible party of both projects was the Czech Development Agency and the implementer in both cases was the organisation People in Need. The local partner was the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo. The ordering party of the evaluation was Czech ministry of foreign affairs. The evaluator was company Navreme Boheme, s.r.o.

Evaluated projects were built on the long-term cooperation with Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo, the Czech Embassy in Pristina and the organisation People in Need. The organisation People in Need in 2008 participated in the renovation of schools for the visually impaired members in Peja. During the same year, followed in 2010 - thanks to the Czech Embassy, the school has been supplied by new technical equipment. In 2009, it was trained 11 IT blind and visually impaired teachers, together with the members of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo; further the Czech Embassy supported the project aimed at supporting independent electoral participation.

The key project activities:

4. Established and equipped resource centers for the visually impaired in Kosovo
  - 1.1 Establishment and equipment of the resource centers, 1.2 Training for the IT trainers and reading and writing in Braille in the Resource centers [+ training by supervisors] 1.3 Training of trainers in orientation in space [+ training by supervisors]
5. People with visual disabilities in Kosovo will increase their competence to enable them to integrate into the social and cultural life
  - 2.1 Training in Information Technology 2.2 Organization of cultural and sport events, 2.3 Creating a voice synthesis in Albanian [newly added]
6. Development of a strategy to support the integration of visually impaired people into the labour market
  - 3.1 Study trip in the Czech Republic, 3.2 Research focused on opportunities in the labour market [substantively changed into the research of the target groups for the purpose of strategic formulation by the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo]
  - 3.3 Creating of a strategy for supporting the integration of visually impaired people in the labour market [substantively changed during the implementation of the strategy for the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo, for the period: 2013-2018]

The most important findings and conclusions in relation to the evaluation task

Czech participation in the region is evaluated positively, due to previous diplomatic and development activities in the Czech Republic, due to the need of the intervention in the target group, also due to the relatively low interest in this issue from the side of other organizations and due to the czech experience in the field. The members from the Czech republic has yet technical, financial and organizational potential to apply development projects aimed at

minority of blind visually impaired persons in other partner countries of Foreign Developing Cooperation.

The project has had the positive impact on the target group, mainly thanks to the fact, that it has made a possibility to build up Resource centers which allowed the emergence of assistive technology and facilities in regional branches. Although the demand in offices wasn't covered, the only possibility of trying the facilities and technology was very important. Moreover, the regional trainers from the target group were trained. Those trainers then have obtained the certification and they have been allowed to entry into the short-paid teaching position and trained the visually impaired persons what they have just learnt. This procedure creates a major impact of the project, because it has carried strong elements of empowerment when the visually impaired people were directly involved in the project. In addition, the sport and cultural events were realized in order to increase the visits in centers by the activation of members and enhance socialization and mobility. At the same time following a study trip to the Czech Republic and the research among members in response to the new legislation of blind people it has been created a strategy of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo into 2018, as a replacement for the original strategic plan, which wouldn't bring the expected result.

Relevance: Almost high

The costs of the supply of the equipment and the services were overestimated and the number and range of the supplied technology and equipment moves to a minimum level in consistency with the objective to create the Resource centers, i.e. especially to train the target group. Nevertheless, we can consider a more efficient use of resources at the time when the survey of the needs and capacities of target groups and also of regional branches of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo would precede the purchase of technology and equipment of which the organisation haven't disposed.

Efficiency: Almost high

As in a problem of the efficiency also in the topic of the effectiveness the fundamental missing data are essential in relation to the real needs and initial situation of the target groups, especially in the area of usability of the supplied technique and the human resources in branches. On the other hand we evaluate the strategic activities and the complementary activities (e.g. foreign visit in the Czech Republic) as highly beneficial at the given time and context, although they are often only focused on institutional capacity building of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo or of its selected persons from the management. Next it is difficult to create a voice synthesis, because it has not been completely finished yet and it should be fully exploited for the duration of the project and it should be deployed across the board right now.

Effectiveness: Almost high

In the topic of the sustainability there exists a major systematic problem of branches of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo (as a long-term lack of capacity to implement training and other activities to non-voluntary basis). However, it is likely to succeed to retrain current teachers to teachers who will be involved into the retraining courses in relation to other projects and legislative framework. Through the other activities, including the development of the strategic documents, it has been managed to raise funds for its continuation (e.g. sport events).

Sustainability: Almost high

Within the projects it has been achieved positive impacts, especially within the target groups which have been involved into the education process and which have gained step by step the relationship to the IT technique and the usage of the IT technique helps to overcome barriers in accepting and transmitting information. There exists a strong relation to the coordination by a trainer and an ability to communicate independently with the technique in English (because of the lack of language support in Albanian). The path outlined in this direction, however, is a huge benefit. Among other impacts we can include better condition and verifiability of information available about the target group (due to the implementation of research) or strengthening of the position of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo thanks to the know-how and strategic anchor of their activities (following the foreign visit and strategic plan).

Impact: Almost high

From the cross-cutting principles of the Czech Republic FDC, there was positively evaluated in particular the good governance (through a combination of involvement of target groups in the roles of teachers and due to the access to information in the resource centers). Respect for the environment and the climate was high due to the type of activity. The project as a whole is then clearly aimed at the supporting of human rights. As problematic, however, it turns out the respect for equality between men and women, particularly in the context of participation in training. Visibility of the project was considerable, thanks to synergy with other projects of the Czech Republic FDC and activities of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo in general.

The rate taking into account the principle:

- **Regular (democratic) governance is evaluated: almost high.**
- **Care for the environment and climate is evaluated: almost high.**
- **Respect for people rights of beneficiaries, including equality between men and women, is evaluated: almost high.**
  - **Visibility is evaluated: rather high.**

Activities of the evaluated projects couldn't with regard to the schedule significantly respond to the new legislation, which provides services for the category of persons with loss of visual function in the range of 95% to 100%. But it is well known that the loss of visual function over 60% is the threshold that discriminates blind and visually impaired and causes psychosocial problems. In the future, it is appropriate to focus on re-categorisation of degrees of visual impairment, respectively on the change of the legislative anchoring system of support so as it will minimize the disadvantages in integrating into society for all categories of visually impaired people.

It could be concluded that the project activities were selected from the entire system of care and assistance to visually impaired persons in Kosovo randomly and it does not represent a systemic solution of problems of this minority. As a key role it turns out the role of care and prevention services for the visually impaired persons, which should run based on 3 pillars: professionalism, communication, independence.

- expertise - ensuring the access and skills in using of specific software and hardware, firstly in the school system; especially screen readers should become accessible, further the digital zoom, text editors, web browsers, social networking environments etc.; while the utilities should become the permanent property of the visually impaired

persons, allowing them not only facilitate to access to information, but subsequently to get a job.

- communication - overcoming language barriers, i.e. in particular the teaching of English and the creation of localized software, as well as increased emphasis on individual communication, especially in the social and psychological counselling.
- independence - practicing the basic disciplines of social rehabilitation of the cooking, shopping, taking care of clothes (washing, ironing), household cleaning, training signature and identifying money. This aspect so far has not been solved at all by the Czech Republic FDC projects (although it is primary), while it could be implemented with minimal cost (focused on simple aids) and would be especially beneficial for Kosovo visually impaired women.

It is also necessary to take into account that the path to integration of blind and partially sighted people into society will be long and complicated, also due to the unequal status of women and men in Kosovo with regard to the issue of ethnic groups. These aspects must be involved in the future projects.

Recommendations:

A) recommendation for project themes and continuation of Foreign Development Cooperation in the sector and country

A1) Encourage cooperation of urban and local organisations (branches) with the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo in general in creating staffing structure for providing qualified services for the visually impaired persons, including services aimed at an accredited retraining.

Addressee: MFA, Embassy of Czech republic, Czech Development Agency,
Implementer

Reason: Currently the regional branches don't have sufficient capacity to provide skilled services to visually impaired persons; outside the project support framework, there are limited voluntary activities with low added value. In relation to building a service center of the Association of Blind and Partially Sighted People of Kosovo in general (oriented to the future, among other things, to providing of professional services for the visually impaired persons based on accredited retraining) it should therefore be supported the collaboration of regional branches and the main center of Association, and it also should be supported the building of an accessible network of quality and skilled services.

A2) Promote activities aimed at changing the law of the Blind, especially then reach re-categorisation of visually impaired persons to provide support to those who have less than 95% loss of vision

Addressee: MFA, Embassy of Czech Republic, Czech Development Agency,
Implementer

Reason: As problematic it turns out wording of the law the Blind, which takes into account (and provides financial support) only those persons with very high percentage of vision loss. However, since 60% of loss produces a visual impairment causing psychosocial problems.

A3) Gradually create conditions for normal use of electronic assistive devices and get closer to the European Union countries' level.

Addressee: MFA, Embassy of Czech Republic, Czech Development Agency,
Implementer

Reason: Continuously invest into activities aimed at making available the technique for a wide range of visually impaired persons - for their personal use. But interventions of this type must be based on specific identified needs of specific target groups, the objective advice shouldn't be only the next flat intervention.

A4) Focus on locally specific investigation in order to accommodate visually impaired persons into the labour market; support positive role models and examples of successful integration into the labour market.

Addressee MFA, Embassy of Czech Republic, Czech Development Agency,
Implementer

Reason: A number of employed visually impaired people is very small, even given to the high unemployment in the country. It would be therefore appropriate to support regional branches in mapping potential application of their members in the labour market with target of supporting and making visible the positive models and examples for other community members.

B) recommendation for a process and system character with potentially general application in Czech republic FDC

B5) Require a detailed input analysis of the situation for projects, not only at national level, but also at regional level; if such an analysis is not available or it can't be created due to specific requirements of the investigation, it is required the implementation of that analysis already in the initial phase of the project.

Addressee: MFA, Embassy of Czech Republic, Czech Development Agency,
Implementer

Reason: On the example of this evaluated project, it is showed that lack of knowledge of reality in the regions can lead to a significant reduction in the effectiveness and sustainability of in normal circumstances relevant activities. The investigation of this type can also lead to identification of other problems and priority topics which are relevant for FDC. Rate of investigation is of course necessary to adapt properly to the length of the project, its objectives and the total cost of the project.

Příloha 6 – Strom potřeb a problémů (na základě analýzy dostupných uvedených dokumentů a rozhovorů; není řazeno podle důležitosti!)

- A) Oblast vzdělávání:
  - podpořit budování samostatnosti u dětí a mládeže
- B) Oblast vzdělávání dospělých
  - zaměřit se na dostupnost vzdělávání dospělých (vč. osleplých v dospělém věku)
- C) Služby
  - nabídnout v pobočkách (placené) kvalifikované profesionální služby
  - rozšířit nabídku kurzů
- D) Jazyková bariéra
  - zaměřit se na jazykové kompetence vč. výuky angličtiny (s ohledem na limity albánštiny)
- E) Zaměstnanost
  - podpora nevidomých a slabozrakých (a zaměstnavatelům) při vstupu na otevřený trh práce
  - zlepšení přístupu k rekvalifikačním kurzům
- F) Sociální vyloučení
  - zlepšení přístupu nevidomých k sociálním aj. dávkám
- G) Screening a prevence
  - včasná identifikace zrakového postižení, prevence
  - včasná a kontinuální podpora rodin zrakově postižených
- H) Implementace politik (policies)
  - vymoci implementaci již schválených politik
  - rekatégorizace umožňující získání příspěvku i při poškození zraku < 95 %
- I) Capacity building v pobočkách
  - kontinuální práce s pobočkami v oblastech:
    - o advocacy skills
    - o projektový management
    - o fundraising
    - o praktické aspekty vedení organizace
- J) Výzkum, dokumentace a šíření povědomí o zrakově postižených
  - intenzivní zkoumání problematiky (ve vazbě na registraci pro účely získání příspěvku)
  - mediální kampaně zaměřené na boření stereotypů u široké veřejnosti a informování

Příloha 7 – Okruhy evaluačních otázek

Potřeby a problémy <ul style="list-style-type: none">
• Jaké jsou problémy a potřeby beneficentů?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaké jsou potřeby (společného) zázemí? Jak často je zázemí využíváno?
○ Jaké jsou materiální potřeby? Jak často je materiál využíván?
○ Jaké jsou finanční potřeby? Co zapříčinuje a co vyvolává jejich nedostatek?
○ Jaké jsou potřeby vzdělávací? Jak často se vzdělávají?
• Jaké jsou problémy a potřeby stakeholderů?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaký je přístup k beneficentům? Jak se šíří informace a znalosti?
○ Jaké je místní a regionální zázemí stakeholderů?
○ Jaká je finanční situace stakeholderů (a její výhled, udržitelnost)?
○ Jaký je stav z pohledu managementu organizace?
○ Jaký je stav z pohledu (průběžné) evaluace a řízení kvality?
○ Jaká je podpora ze strany politik („policy“)?
○ Jak je reálně implementována politika?
Relevance (Relevance) <ul style="list-style-type: none">
• Jaké politiky („policy“) byly a jsou v daném kontextu relevantní?<ul style="list-style-type: none">
○ Jak jsou naplňovány a implementovány?
○ Jaký je jejich dosavadní přínos („co se změnilo“)?
○ Co se nedaří implementovat a proč?
• Které aktivity a výstupy (projektů) byly vhodné pro dosažení cílů intervence? Které ne?<ul style="list-style-type: none">
○ Které byly v průběhu měněny? Proč?
○ Které byly realizovány jen proto, že byly součástí projektu a ten nešlo změnit?
○ Které nové aktivity by bylo vhodné zařadit, ale nebyla možnost? Proč?
• Které aktivity a výstupy (projektů) byly vhodné pro dosažení dopadu/efektu? Které ne?<ul style="list-style-type: none">
○ Které se s odstupem času osvědčily?
○ Na které bylo navazováno? (V jakých projektech/iniciativách?)
Efektivnost (Effectiveness) <ul style="list-style-type: none">
• Do jaké míry bylo dosaženo cílů projektu/intervence?<ul style="list-style-type: none">
○ Které cíle nebyly naplněny?
• Které faktory ovlivnily dosažení nebo nedosažení těchto cílů?
Efektivita (Efficiency) <ul style="list-style-type: none">
• Bylo dosaženo cílů včas a v souladu s harmonogramem?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaké postupy (aktivity) by mohly být (časově) efektivnější?
• Byly cíle plněny z finančního hlediska (value for money) hospodárně?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaké postupy (aktivity) by mohly být finančně hospodárnější?
• Byl projekt/intervence realizován nejefektivnějším možným způsobem?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaký postup by byl efektivnější?
Dopady (Impact) <ul style="list-style-type: none">
• K jakým změnám díky projektům došlo?<ul style="list-style-type: none">
○ Jak to lze (interně) prokázat?
• Jaký konkrétní vliv měly dílčí aktivity na beneficenty?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaká byla očekávání a byla splněna?
• Kolik osob bylo (takto) ovlivněno?
Udržitelnost (Sustainability) <ul style="list-style-type: none">
• Které aktivity pokračovaly/jí i po skončení? V jaké formě a míře?<ul style="list-style-type: none">
○ Jaké je opotřebení dodané techniky?
• Co ovlivnilo/ovlivňuje udržitelnost?
Zohlednění průřezových principů <ul style="list-style-type: none">
• řádná (demokratická) správa věcí veřejných;
• šetrnost k životnímu prostředí a klimatu;
• dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.
Vnější prezentace (vizibilita) v partnerské zemi

Příloha 8 – Fotodokumentace (na přiloženém CD)

**MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR
VYHLAŠUJE**

VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ

na EVALUACI PROJEKTŮ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE v KOSOVU

Předmět výběrového řízení

Předmětem výběrového řízení je evaluace projektů **zahraniční rozvojové spolupráce** („ZRS“) ČR v Kosovu, v sektoru sociální infrastruktury a služeb (dle členění OECD-DAC¹⁸), realizovaného v gesci České rozvojové agentury. Konkrétně se jedná de facto o dva projekty, ovšem řešené formou 1 dotace a 2 veřejných zakázek v následujícím členění:

„Podpora integrace sluchově postižených do společnosti, Kosovo“ (veřejná zakázka)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2010 – 2011
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	1,4 mil. Kč

„Podpora integrace zrakově postižených v Kosovu“ (dotace)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2011 – 2012
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	5,95 mil. Kč

„Podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti II“ (veřejná zakázka)

gestor:	Česká rozvojová agentura
realizátor:	Člověk v tísni, o.p.s.
období realizace:	2012
celkové čerpání prostředků ze ZRS ČR:	0,97 mil. Kč

Hlavní zúčastněné strany

Česká rozvojová agentura („ČRA“) působí od 1. ledna 2008 jako implementační agentura pro plnění úkolů v oblasti ZRS ČR, zejména pro přípravu a realizaci bilaterálních rozvojových projektů. V současné době je v její gesci téměř celá šíře dvoustranných rozvojových projektů velkého rozsahu. ČRA je gestorem hodnoceného projektu.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR („MZV“) je v ZRS ČR odpovědné za koncepční řízení rozvojové spolupráce, včetně programování její bilaterální složky a vyhodnocování výsledků (evaluace).

¹⁸ Výbor pro rozvojovou pomoc - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

Zastupitelský úřad („ZÚ“) ČR v Prištině zastupuje Českou republiku v Kosovu včetně oblasti rozvojové spolupráce. Konkrétně je úkoly koordinace a monitoringu ZRS pověřen diplomatický pracovník ZÚ.

Realizátoři, partnerské organizace, sdružení konečných příjemců:

Člověk v tísni realizoval hodnocené projekty na základě dotace a veřejných zakázek, poskytnuté resp. zadaných Českou rozvojovou agenturou po výběrových řízeních.

V roli hlavních partnerských organizací projektů působily:

- **Kosovská asociace neslyšících;**
- **Kosovská asociace zrakově postižených;**
- Ministerstvo vzdělání, vědy a technologie Kosova.

Konečnými příjemci (beneficienty) projektů jsou sluchově a zrakově postižení obyvatelé Kosova.

Cíle evaluace, očekávání zadavatele od evaluace:

Hlavním cílem evaluace je získat objektivně podložené závěry využitelné při rozhodování MZV ve spolupráci s ČRA o budoucím zaměření ZRS ČR v Kosovu. Dále zadavatel očekává informace pro rozhodování o realizaci projektů podobného typu také v dalších partnerských zemích ZRS ČR.

Závěry z evaluace mají poskytnout zadavateli vyhodnocení každého jednotlivého projektu z hlediska mezinárodně uznávaných evaluačních kritérií OECD-DAC, tj. **relevance, efektivitu (hospodárnosti), efektivnosti (účelnosti), udržitelnosti a dopadů**. Stručné definice těchto kritérií dle OECD-DAC jsou následující:¹⁹

Relevance – míra, ve které rozvojová intervence odpovídá potřebám, prioritám a koncepcím cílové skupiny, partnerské (přijímající) země a dárcovské země.

Efektivita – poměřuje vstupy a výstupy intervence ve smyslu finanční a časové hospodárnosti, neboli míra využívání nejméně nákladných zdrojů k dosažení potřebných výsledků.

Efektivnost – míra dosažení cílů rozvojové intervence.

Udržitelnost – míra, resp. pravděpodobnost, pokračování pozitivních důsledků projektu pro cílovou skupinu po ukončení aktivit a financování ze strany donora/ realizátora.

Dopady – pozitivní i negativní, přímé i nepřímé a zamýšlené i nezamýšlené důsledky rozvojové intervence pro cílovou skupinu a v partnerské zemi obecně; u kritéria dopadů se musí evaluace důkladně zabývat také vnějšími vlivy prostředí, ve kterém byl projekt realizován.

Kromě kritérií OECD-DAC evaluace posoudí hodnocené projekty také z hlediska jejich **vnější prezentace (vizibility) v partnerské zemi** a z hlediska uplatnění **průřezových principů ZRS ČR**, kterými jsou:

- řádná (demokratická) správa věcí veřejných;
- šetrnost k životnímu prostředí a klimatu;
- dodržování lidských práv příjemců včetně rovnosti mužů a žen.²⁰

¹⁹ Více k uplatnění kritérií OECD-DAC při vyhodnocení projektu ZRS je k dispozici v osnově evaluační zprávy v příloze a dále v publikacích OECD-DAC, např. „Evaluating Development Cooperation. Summary of Key Norms and Standards“ a „Quality Standards for Development Evaluation“ (ke stažení na stránkách www.oecd.org/development/evaluation). Doporučuje se také důkladné prostudování Metodiky projektového cyklu dvoustranných projektů ZRS ČR (k dispozici na stránkách www.mzv.cz/pomoc).

²⁰ Průřezové principy jsou blíže definovány v Koncepci ZRS ČR na r. 2010-17 (k dispozici na stránkách www.mzv.cz/pomoc).

Naplňování průřezových principů v praxi lze ilustrovat jako využívání příležitostí, které se v kontextu projektu vyskytují, a vyvarování se pro ZRS ČR nežádoucích situací. Evaluátoři by měli zejména posoudit:

- zda a jak průřezové principy (resp. některý z nich) **přímo souvisí se sektorovým zaměřením** hodnoceného projektu;
- zda a jak zadavatel a/nebo realizátor zohlednili průřezové principy **při formulaci projektu (mainstreaming)**;
- zda a jak realizátor zohlednil průřezové principy **při realizaci projektu**;
- zda realizátor během přípravy a realizace projektu (resp. zadavatel během formulace projektu) v rámci snahy o zohlednění průřezových principů narazil na **protichůdné cíle, zájmy či hodnoty na straně příjemců projektu/partnerské země a jak tuto situaci řešil**.

Evaluační tým by tedy měl ke zmíněným aspektům vnímavě sbírat údaje a zjistit postoje konečných příjemců projektu (resp. i dalších relevantních osob). **U zjišťování názorů, pocitů a zkušeností cílové skupiny je důležité věnovat zvláštní pozornost zahrnutí jejích zranitelných členů** (zpravidla žen, příslušníků rasových, etnických nebo náboženských menšin, starších osob). Ze získaných informací by měl učinit celkový **závěr, do jaké míry hodnocený projekt u jednotlivých průřezových principů využil existující příležitosti a vyvaroval se nežádoucích situací**.

Od evaluačního týmu zadavatel očekává také komplexní **posouzení intervenční logiky** hodnoceného projektu, vč. analýzy klíčových předpokladů a rizik pro dosažení cílů (bez ohledu na jejich dřívější pojmenování či nepojmenování ze strany realizátora či gestora). Pokud by evaluační tým shledal intervenční logiku v projektové dokumentaci za neúplně či nepřesně definovanou, je očekáváno provedení tzv. **rekonstrukce intervenční logiky** jako součást prací na této evaluaci.

Doporučení adresovaná evaluačním týmem MZV, ČRA, realizátorovi či jinému aktéru ZRS, mají být zaměřena primárně na možné návaznosti na hodnocený projekt při plánování další ZRS v Kosovu. Může však jít také o doporučení procesní k danému typu projektu. Zadavatel je připraven ve zprávě obdržet i ponaučení širšího charakteru (*lessons learned*) pro řízení a realizaci ZRS, případně ponaučení pro řízení procesu evaluace, pokud jsou tato ponaučení dostatečně relevantní a využitelná také pro ZRS v jiných zemích a sektorech.

Spolu se zadavatelem bude na průběh evaluace dohlížet v poradenské roli také **referenční skupina**, složená ze zástupců MZV – odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci („MZV-ORS“), MZV – odboru států jižní a jihovýchodní Evropy („MZV-OJVE“), Ministerstva práce a sociálních věcí a ZÚ Priština. Komunikaci mezi evaluačním týmem a referenční skupinou bude zprostředkovávat zástupce MZV-ORS. Členové referenční skupiny budou mít právo připomínkovat zprávy odevzdané evaluačním týmem (viz níže).

Výstupy požadované zadavatelem, termíny:

- Zadavatel požaduje po evaluačním týmu odevzdání jedné **průběžné zprávy** a dvou **závěrečných evaluačních zpráv** (1. zpráva za problematiku sluchově postižených, 2. zpráva za problematiku zrakově postižených).
- Průběžná zpráva detailně rozpracovává metodologii hodnocení, popisuje okruhy otázek a hypotéz formulovaných na základě studia dokumentů a rozhovorů vedených v ČR, které mají být ověřeny na misi v partnerské zemi. Zpráva dále obsahuje harmonogram mise do partnerské země vč. plánu setkání, rozhovorů, fokusních skupin, pozorování, odborných měření, dotazníkových šetření, apod.
- Průběžná zpráva musí být odevzdána zadavateli v listinné (svázané) podobě i elektronické podobě, a sice **nejpozději 5 pracovních dnů před odjezdem týmu na evaluační misi** do partnerské země.

- Podoba závěrečné evaluační zprávy se musí řídit **osnovou evaluační zprávy ZRS ČR²¹**; délka textu max. 25 stran A4 (bez příloh), manažerské shrnutí v délce max. 4 strany A4.
- Evaluační zpráva je vyžadována v českém jazyce (s anglickým shrnutím, viz také osnova v příloze). Pokud se vybraný dodavatel rozhodne zpracovat zprávu také v anglickém jazyce (např. z důvodu způsobu práce mezinárodního týmu, ve prospěch komunikace se zúčastněnými organizacemi v partnerské zemi apod.), zadavatel je na tuto variantu připraven, pouze očekává domluvu na postupu prací v době podpisu smlouvy. Zůstává každopádně odpovědností dodavatele, aby termíny stanovené v tomto zadání nebyly zpracováním dvou jazykových verzí překročeny a aby česká verze zprávy neutrpěla na kvalitě či úplnosti.
- Závěrečné evaluační zprávy je nutné odevzdat zadavateli v listinné podobě v 1 svázaném výtisku i v elektronické podobě na CD.
- **Pracovní verze** závěrečných **evaluačních zpráv** musí být odevzdány zadavateli k připomínkám do **12. srpna 2013**. Zadavatel shromáždí připomínky od referenční skupiny a předá tyto zpracovateli, který je povinen obsahové připomínky písemně vypořádat (tzn. zapracovat do textu zprávy, nebo se zdůvodněním odmítnout, v každém případě písemnou formou). Pokud je k zaslání připomínek vyzván také realizátor projektu, evaluační tým se musí zabývat i jeho podněty.
- Zadavatel od týmu očekává **představení evaluačních zpráv**, tj. zejména hlavních závěrů a doporučení, na prezentaci s diskusí uspořádané ze strany MZV-ORS. Termín prezentace bude stanoven po vzájemné dohodě v dostatečném časovém předstihu (předpokládáno je září 2013). Evaluační tým zašle vizuální osnovu prezentace (powerpoint) předem zadavateli k odsouhlasení.
- **Finální verze evaluačních zpráv**, včetně přehledu o způsobu zohlednění jak písemných připomínek referenční skupiny, gestora a realizátora, tak případně dalších podnětů z osobní prezentace zprávy, musí být odevzdána zadavateli do **10. října 2013**.

Další upřesnění:

- Zkoumání výsledků projektu v partnerské (neboli přijímající) zemi formou evaluační mise je povinnou součástí procesu vyhodnocení. **Minimální délka výzkumu** v partnerské zemi, věnovaná **jednomu projektu**, je **5 dnů** - v závislosti na charakteru projektu, jeho geografickém rozprostření (1 lokalita versus vyšší počet navzájem vzdálených lokalit), podmínkách místní dopravy po partnerské zemi, počtu relevantních úřadů, apod. Zejména se však odvíjí od metod zvolených evaluačním týmem.
- Předpokládá se, že v průběhu vyhodnocení zpracovatel povede rozhovory se zástupci MZV, ČRA, ZÚ Priština, realizátorem projektu; se zástupci konečných příjemců a partnerských organizací realizátora v Kosovu; dále s představiteli tamější státní správy a samosprávy (a s dalšími respondenty dle potřeby).²²
- Od evaluátorů se očekává také detailní konzultace se ZÚ Priština. Evaluační tým se může na zastupitelský úřad obrátit se žádostí o logistickou podporu nebo s žádostí o zprostředkování rozhovorů na ministerstvech ad. úřadech partnerské země; měl by však asistence ZÚ využívat jen v míře nezbytně nutné.
- MZV evaluačnímu týmu doporučuje, aby těžiště svých zjištění, závěrů a doporučení začal písemně formulovat ještě na misi v partnerské zemi. Dále dává ke zvážení, zda evaluační tým uspořádá na závěr své mise debriefink pro zúčastněné strany (relevantní úřady partnerské země, zástupce příjemců projektu, místní implementační partnery a realizátora, ZÚ Priština apod.), na kterém lze závěry a doporučení otestovat v diskusi s těmito zainteresovanými aktéry a získat první zpětnou vazbu.

²¹ Osnova evaluační zprávy ZRS ČR je přílohou tohoto dokumentu.

²² Při evaluační misi v partnerské zemi však nemusí jít pouze o formu individuálních rozhovorů – způsoby zjišťování a ověřování informací vycházejí z metodologického postupu evaluačního týmu.

Podmínky vyhodnocení:

Evaluaci může provést

- a) tým složený z více fyzických osob (z nichž jedna působí jako vedoucí týmu s odpovědností za celý výstup vůči zadavateli);
- b) právnická osoba disponující adekvátním týmem expertů (z nichž jeden působí jako vedoucí týmu zajišťující komunikaci se zadavatelem).

Zadavatel považuje za optimální tým složený ze **2-3 osob, tj. hlavního evaluátora** s odpovědností za celý proces vyhodnocení a odevzdání dohodnutých zpráv, jehož odbornost spočívá zejména v metodách evaluace; **experta na tematiku sluchově a/nebo zrakově postižených osob, resp. sociální služby pro takové skupiny obyvatel**; a případně též **kosovského experta** (nebo juniorního člena týmu) s důkladnou znalostí místního prostředí.

Členové evaluačního týmu musí splňovat všechny níže uvedené **podmínky nezávislosti** současně (podmínky platí pro všechny projekty zahrnuté do této evaluace). Splnění nezávislosti potvrzují čestným prohlášením odevzdaným zadavateli evaluace při podpisu smlouvy. Podmínky nezávislosti jsou definovány takto:

Žádný z členů evaluačního týmu se nepodílel na přípravě, výběru či realizaci hodnoceného projektu v jakékoli fázi. Nepodílel se ani na přípravě projektového návrhu, který s hodnoceným projektem soutěžil ve výběrovém řízení.

Žádný z členů evaluačního týmu není zaměstnancem gestora, ani jím nebyl v období přípravy a implementace hodnoceného projektu; nepůsobí jako zaměstnanec či externí spolupracovník realizátora, ani nepůsobil v období přípravy a implementace hodnoceného projektu.

Hlavní evaluátor, kromě výše definovaných podmínek, se nepodílel na realizaci projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR ani v zemi hodnoceného projektu, ani v sektoru hodnoceného projektu, a sice u obou podmínek v roce předcházejícím evaluaci, v roce dané evaluace, ani se nebude podílet v roce následujícím.

Nabídky účastníků řízení musí obsahovat:

- **metodologický přístup** evaluačního týmu, vč. plánu prací (tzn. konkrétně popsaná metodologie, navržená specificky pro předmětnou evaluaci ZRS v Kosovu);
- závazně definovaný **počet dnů na evaluační misi v partnerské zemi** (nezahrnující dny příjezdu a odjezdu ze země);
- **složení evaluačního týmu**, tj. počet, jména a specializace odborníků, kteří se na evaluaci budou podílet, a to včetně **jednoznačného stanovení jejich účasti na misi, popř. na části mise** (jaké části, kolik dnů); a včetně jejich plánovaných rolí při vypracování evaluační zprávy;
- **životopisy expertů** tvořících evaluační tým, s uvedením konkrétních údajů k vzdělání a zkušenostem relevantním pro předmětnou evaluaci;
- **čestné prohlášení** o splnění kvalifikačních předpokladů (viz níže);
- **nabídkovou cenu**, uvedenou bez i včetně DPH (resp. u neplátců DPH uvedenou jako jediná cena opatřená prohlášením předkladatele o tom, že není plátcem DPH). Zadavatel předpokládá hodnotu zakázky v **orientačním rozmezí 280 000 – 340 000 Kč bez DPH**.²³

²³ Očekávaným rozmezím však zadavatel nedefinuje striktně ani minimální, ani maximální cenu. Nabídková cena musí zahrnovat všechny náklady evaluačního týmu, tj. např. na čas strávený prací v kanceláři (analýza dokumentů, psaní zpráv, zapracování připomínek), náklady na evaluační misi do partnerské země (odměna členům týmu, letenky, místní doprava, ubytování, stravné, tlumočení, telefonní hovory), odměnu členům týmu za čas strávený závěrečnou prezentací, apod.

- závazně vyplněnou **tabulku výpočtu nákladů na evaluaci. Diety** (stravné) v tabulce, rozpočtované na osobu a počet dnů v zahraničí, musejí odpovídat příslušným českým předpisům.

Dovolujeme si upozornit předkladatele, že MZV v roli zadavatele bude před proplacením odměny požadovat vyúčtování objektivně prokazatelných nákladů (např. skutečně vynaložených výdajů na letenky, ubytování v partnerské zemi, apod.). Budou-li některé tyto náklady ve skutečnosti nižší než rozpočtované v nabídce předložené do výběrového řízení, zadavatel o tento rozdíl sníží konečnou odměnu oproti nabídkové ceně vítězného předkladatele.

Nabídky mohou být podávány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Nabídky v jiných jazycích nebudou akceptovány.

Vyhlášení výběrového řízení a příjem přihlášek:

Výběrové řízení je veřejně vyhlášeno dne 17.5. 2013. Vaše návrhy zasílejte doporučeně (nebo doručte osobně) v písemné i elektronické formě na následující adresu:

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

Loretánské náměstí 5

118 00 Praha 1

Příjem přihlášek končí dne **3.6. 2013 ve 14 hod.** Návrhy zaslané jiným způsobem (např. faxem nebo e-mailem), doručené na jiné adresy nebo obdržené po termínu uzávěrky nebudou přijaty.

Žádost se podává v obálce označené:

- názvem výběrového řízení;
- plným jménem (názvem) žadatele a adresou;
- textem „**NEOTVÍRAT**“.

Vyhodnocení nabídek:

Došlé nabídky budou zpracovány pověřeným administrátorem, který prověří kvalifikační kritéria, a poté předány hodnotící komisi, která je posoudí a na základě hodnotících kritérií vybere vítěznou nabídku. Výsledek výběru hodnotící komise bude zveřejněn cca do dne 21.6. 2013 na webových stránkách zadavatele.²⁴

Kvalifikační předpoklady (pozor - před podpisem smlouvy musí předkladatel být schopen jejich splnění prokázat s pomocí dokumentů/ potvrzení):

- ukončené vysokoškolské vzdělání - u vedoucího evaluačního týmu;
- minimálně 4 roky pracovních zkušeností - u vedoucího evaluačního týmu;
- dokončená participace na alespoň jedné evaluaci (ve smyslu komplexního vyhodnocení výsledků) projektu, programu či podobné intervence – u kteréhokoli člena evaluačního týmu;
- absolvované alespoň jedno školení nebo vysokoškolský předmět k evaluaci; nebo k řízení projektového/ programového cyklu (*project cycle management*); nebo k řízení orientovanému na výsledky (*results-based management*) – u kteréhokoli člena evaluačního týmu.

Hodnotící kritéria (0-100 bodů celkem):

- odborná kvalita, konkrétnost zpracování a proveditelnost předložené **metodologie** evaluace, vč. postupu prací a rozdělení úkolů v evaluačním týmu: **0-30 bodů**

---

²⁴ www.mzv.cz/pomoc

Maximum bodů náleží takové metodologii, která stanoví jak teoretický rámec navržených metod a jejich limitů, tak konkrétně rozpracuje kombinaci evaluačních kritérií OECD/DAC a navržených metod – zpravidla do podoby evaluačních otázek, způsobu zjišťování a triangulace údajů apod. Dále optimální metodologie stanoví též harmonogram prací, vč. přibližného programu mise do partnerské rozvojové země, a rozdělení úkolů mezi jednotlivé členy evaluačního týmu; přičemž tyto postupy jsou navrženy realisticky.

- rozsah předchozích zkušeností členů týmu z **rozvojových nebo transformujících se zemí**, zejména z **jihovýchodní a východní Evropy**; a zkušeností členů týmu v oblasti rozvojové spolupráce: **0-10 bodů**

Maximum bodů náleží evaluačnímu týmu, jehož členové dohromady mohou prokazatelně nabídnout rozsáhlé zkušenosti jak z pracovního, výzkumného nebo podobného pobytu v rozvojových nebo transformujících se zemích, a to včetně některé ze zemí jihovýchodní nebo východní Evropy (mimo členské státy EU); tak z rozvojové spolupráce jako činnosti a součásti zahraniční politiky, tj. např. plánování, implementace, monitoringu či vyhodnocování konkrétních projektů, širších programů pomoci, práce v koncepční či výzkumné rovině ZRS apod. Zkušenost přímo z Kosova je výhodou.

- míra odbornosti a předchozích zkušeností týmu v tematice **sluchově a/nebo zrakově postižených osob, resp. sociálních službách** pro znevýhodněné skupiny obyvatel obecněji: **0-20 bodů**

Maximum bodů náleží evaluačnímu týmu, jehož členové dohromady disponují komplexní odborností právě v tematice sluchově či zrakově postižených osob, resp. přístupů jejich začleňování do většinové společnosti a sociálních služeb jim poskytovaných. Odbornost je zde chápána jako kombinace teoretického vzdělání a pracovních zkušeností. Má-li tým předkladatele odbornost v příbuzných oblastech sociálních služeb a začleňování do většinové společnosti ve vazbě na jiné potřebné skupiny obyvatel, obdrží nabídka část bodů dle hloubky, šíře a přenositelnosti znalostí.

- nabídková cena (porovnávány jsou ceny bez DPH): **0-40 bodů**

Osoba pověřená pro věcná jednání v rámci výběrového řízení:

Mgr. Milan Konrád

Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV

tel.: 224 18 2720

e-mail: milan_konrad@mzv.cz

Přílohy:

tabulka nákladů na evaluaci pro výpočet nabídkové ceny (povinná součást nabídky)

závazná osnova evaluační zprávy ZRS ČR (verze r. 2013)

vybrané dokumenty k hodnocenému(-ým) projektu(-ům)